

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

Rodičovství s výrazným časovým odstupem

Parenthood with significant time distance

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Anna Slavková
Vedoucí práce: PhDr. Šárka Mošťková

Olomouc

2017

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma:

„Rodičovství s výrazným časovým odstupem“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

Vdne Podpis

Děkuji PhDr. Šárce Mošťkové za mnoho užitečných rad a velkou trpělivost při vedení této diplomové práce. Dále děkuji všem rodičům, kteří se zúčastnili výzkumu a umožnili tak vznik této práce.

Obsah

Úvod	5
1. Rodičovství	7
1.1. Motivace k rodičovství	8
1.2. Opakované rodičovství	9
1.3. Mateřství	10
1.4. Otcovství	11
1.5. Rodičovství v mladším věku	13
1.6. Rodičovství ve vyšším věku	14
2. Rodinné fungování	17
3. Sourozenecká pozice	19
3.1. Prvorození	19
3.2. Prostřední děti	21
3.3. Nejmladší děti	21
3.4. Jedináčci	22
4. Vztahy v rodině	24
4.1. Sourozenecké vztahy	24
4.2 Vztahy rodičů a dětí	25
5. Nevlastní rodiny	26
6. Předmět výzkumu, výzkumné cíle a otázky, výzkumný soubor, metody sběru a zpracování dat	30
6.1. Předmět výzkumu	30
6.2. Výzkumné cíle	30
6.3. Výzkumné otázky	30
6.4. Metodologický přístup	31
6.5. Výzkumný soubor	31
6.5.1. Kritéria a metody výběru výzkumného souboru	31
6.5.2. Charakteristiky výzkumného souboru	33
6.6. Sběr dat	35
6.7. Zpracování dat	36
8. Výsledky	38
8.1. Rozdíly mezi výchovou staršího a mladšího dítěte	38
8.1.1. Množství zkušeností	38
8.1.2. Fyzické síly	39
8.1.3. Proměny společnosti	39
8.1.4. Finanční situace	40

8.1.5. Přístup	41
8.1.6. Rodičovská role	42
8.1.7. Náročnost	43
8.2. Změny, ke kterým došlo v rodině po narození mladšího dítěte	45
8.2.1. Přijetí staršími dětmi a vzájemné vztahy mezi sourozenci	45
8.2.2. Vztahy	46
8.2.3. Změny k lepšímu	47
8.2.4. Problematické změny	47
8.3. Motivace rodičů k rozšíření rodiny o další dítě	49
8.4. Vztahy mezi probandem a jeho dětmi	51
8.5. Další výsledky	53
8.5.1. Další dítě	53
8.5.2. Výhody a nevýhody velkého věkového rozdílu mezi dětmi	53
8.5.3. Vzkaz	54
8.5.4. Manželské páry	55
9. Zodpovězení výzkumných otázek	57
10. Diskuze	60
11. Závěry	62
Seznam použité literatury	66
Abstrakt diplomové práce	
Abstract of thesis	
Přílohy diplomové práce	

Úvod

V současné době může mít lidská rodina mnoho podob. Od úplných nukleárních rodin, přes rodiny s jedním rodičem nebo nevlastní rodiny až k rodinám homosexuálních partnerů. Tato práce se věnuje rodinám, kde jeden nebo oba rodiče mají děti, které dělí velký věkový rozdíl. Ten byl pro účely této práce stanoven na minimálně deset let.

Toto téma je mi velmi blízké, protože se s ním setkávám v rámci své nejbližší rodiny. Díky tomu jsem postřehla, že v mém širším okolí je několik takových rodin, a že takováto rodinná situace může mít svá specifika. Rozhodla jsem se proto tomuto tématu věnovat a tato specifika na základě výzkumu popsat.

Výsledky tohoto výzkumu by mohly být užitečné rodičům, kteří po delší době uvažují o dalším dítěti, protože jim přináší zkušenosti lidí, kteří podobnou situaci zažili. Zároveň výzkum přináší srovnání rodičovství v různém věku lidmi, kteří mají zkušenost s obojím.

Teoretická část

1. Rodičovství

Narození dítěte představuje posun utvářející se rodiny na nový stupeň. Rodiče musí mezi sebou najít prostor pro dítě, ale zároveň ho držet mimo svůj partnerský vztah. Rodičovství je velmi komplikovaný a náročný proces, jehož konkrétní podoba se odvíjí od momentálního věku dítěte. Rodič by však měl vždy být schopný svoje dítě vést, vyživovat a kontrolovat (Minuchin, 2013).

Počet lidí v České republice, kteří vnímají rodičovství jako nezbytnou podmínku pro šťastný a naplněný život, od počátku devadesátých let klesá. Přesto jej však většina lidí bere jako nedílnou součást lidského života (Hašková, 2004).

Podle výpovědí účastníků výzkumu O'Lauglina a Andersona (2001) se 80% mladých lidí rozhodně chce stát jednou rodiči. Alespoň určitou míru zájmu o to stát se rodičem projevilo dokonce 97 % jejich respondentů. Tato data však byla zjištěna pouze na vzorku studentů vysokých škol s převahou žen.

K podobným výsledkům dospěli i Gormlyeová, Gormly a Weisssová (1987). V jejich výzkumu bylo sice více mladých lidí, kteří jsou rozhodnutí stát se rodiči (92 %), ale méně nerozhodnutých (3,4 %). Množství studentů, kteří děti mít nechtěli, bylo 4,6 %. V přání mít jednou dítě zde nebyl identifikován rozdíl mezi muži a ženami.

Narození dítěte se problematicky promítne do života rodičů hned v několika oblastech. Těmi jsou zejména zpomalení kariérního postupu matky, finanční zátěž spojená s příchodem nového člena, omezení životního stylu rodičů, kteří kvůli péči o dítě ztratí část své svobody. Významný dopad má narození dítěte také na partnerský vztah rodičů včetně sexuálního života (Sobotková, 2012a).

V souladu s výše zmíněným hovoří i výzkum O'Lauglina a Andersona (2001), kde skupina rodičů ve srovnání s lidmi, kteří děti nemají, vyjadřuje častěji souhlas s tvrzeními, že narození dítěte znamená ztrátu svobody a finanční zátěž. Naopak častěji nesouhlasí s tím, že dítě může zlepšit vztah partnerů.

Naopak přínosem rodičovství je rozvoj vztahů. Jednak přináší nový vztah rodič-dítě, ale také přináší nový rozměr do vztahu partnerského. Navíc mohou navázat nová přátelství s rodiči podobně starých dětí. Rodičovství také člověku přináší pocit osobního naplnění, sebeuplatnění či dodává smysl života. Jeho prostřednictvím se také může člověk osobně rozvíjet (Sobotková, 2012a).

Narození dítěte je jedním z nejvýznamnějších předělů v lidském životě. Rodiče jej často vnímají jako naplnění smyslu vlastního života, přinese jim intenzivní citové prožitky a nové zkušenosti. S narozením dítěte se také člověk často stane rozvážnější a více zodpovědný (Thorová, 2015).

Stát se rodičem je pro člověka ještě významnější než vstup do manželství. Zatímco manželský svazek je možné ukončit, narození dítěte spojí oba rodiče obvykle až do úmrtí jednoho z nich, a to i v případech, že jejich vzájemný vztah se rozpadne (Fialová, Hamplová, Kučera & Vymětalová, 2000).

Fialová, Hamplová, Kučera a Vymětalová (2000) poukazují na to, že pro každou dobu a pro každou skupinu mladých lidí existuje nějaké nejvhodnější období pro uzavření prvního manželství a narození prvního dítěte. Odkládání narození dítěte však není možné do nekonečna, zejména to platí pro ženy, jejichž reprodukční schopnost je zastavena menopauzou. Svou roli zde ale hrají i psychické aspekty. Rodič ve vyšším věku už se může na péči o dítě cítit příliš starý. Ohled by měli rodiče brát také na to, jestli zvládnou své dítě vychovat až do dospělosti.

1.1. Motivace k rodičovství

Rabušic (2000) poukazuje na to, že vlivem rozvoje antikoncepčních prostředků se dnes původní kauzalita mezi geneticky naprogramovaným sexuálním stykem a početím mění v účelový vztah, kdy k oplodnění dochází až na základě rozhodnutí mít děti. Vzhledem k ekonomické nevýhodnosti rodičovství se zdá, že klíčovou roli při rozhodování o tom, zda mít děti, hrají psychické hodnoty, které dítě přináší.

Na základě analýzy množství výzkumů, formulovali Hofmanová a Hofman (1973) devět základních hodnot, které děti rodičům přinášejí. „1. *Narození dítěte poskytuje mladým lidem status dospělosti a dává jim sociální identitu*; 2. *dítě umožňuje rodičům expanzi za hranice vlastního života, dává jim pocit reprodukce sebe samých, pocit jisté „nesmrtelnosti“*; 3. *dítě dává člověku pocit morálnosti – rodič se vzdává vlastních zájmů pro blaho nové osoby*; 4. *dítě přináší pocit afiliace (přidružení), vytváří pro člověka nesmírně důležité vazby primární skupiny*; 5. *dítě je zdrojem stimulace, novosti v životě, zábavy*; 6. *dítě je také zdrojem pocitu kreativity (tvořivosti), pocitu naplnění, pocitu kompetence*; 7. *dítě přináší rodičům (hlavně však matkám) zdroj moci a současně i pocit kontroly nad někým jiným*; 8. *dítě umožňuje rodičům srovnávat se a soutěžit jeho*

prostřednictvím s jinými, čímž může přinášet prestiž; 9. dítě je ekonomicky užitečné“ (in Rabušic, 2000, s. 154).

Nyní o něco aktuálnější informace z českého prostředí: Konečná, Bubleová a Janků (2010) realizovali výzkum týkající se motivů k rodičovství. Podle jejich zjištění lidé často nedokážou vyjádřit, proč chtěli nebo chtějí mít dítě nebo o svých motivech k rodičovství ani nepřemýšlí. Motivem, který se v jejich výzkumu objevil nejčastěji byla touha po uspokojení emocí. Druhým nejčastějším motivem k rodičovství se zde ukázalo být potvrzení partnerského vztahu rodičů. Jako další významný motiv byla identifikována potřeba určitého pokračování do budoucna. S nižší četností se objevily také motivy jako výzva pro rodiče nebo touha vyhnout se dočasně zaměstnání. Jako nejvýznamnější motiv pro pořízení dalšího dítěte bylo přání dát prvnímu dítěti sourozence.

Otázce motivace k rodičovství se věnovala také Hašková (2004). Její výsledky jsou podobné těm, ke kterým dospěli Konečná, Bubleová a Janků (2010). 60 % odpovědí se týkalo přirozenosti, životního naplnění nebo radosti, kterou dítě přináší. Ve 20 % se pak objevil motiv zachování rodu a 14 % odpovědí deklarovalo biologickou potřebu a rodičovství jako společenskou normu. V menší míře se pak objevily odpovědi jako předcházení samotě, řešení specifické situace nebo dodržení tradice.

I další výzkum (van Balen, 2005) identifikoval jako hlavní motiv k rodičovství pozitivní emoce s ním spojené. Dále byla pro jeho participanty důležitá rodičovská identita, well-being a partnerské připoutání.

U studentů vysokých škol byla zjištěna poněkud odlišná motivace k rodičovství. Téměř polovina uvedla jako důvod pokračování svého jména nebo psychických vlastností. Ve skoro stejném množství se zde objevil pohled na dítě jako na prostředek dosažení sociálního statusu dospělého člověka. Třetí nejčastější odpovědí byla touha po dítěti spojena se založením rodiny (Gormly, Gormly & Weiss, 1987).

1.2. Opakované rodičovství

V České republice je od konce druhé světové války takřka normou dvoudětný model rodiny. I dnes si většina lidí přeje, a následně také má, děti dvě. Případné třetí dítě je často plánováno až dodatečně, nikoli v době zakládání rodiny (Fialová, Hamplová, Kučera & Vymětalová, 2000).

Matky jednoho dítěte, které plánují dítě druhé, viděly jeho přínos v radosti, kterou přinese, pozitivním ovlivnění partnerského vztahu a jistotě do budoucna. Negativní vliv podle nich bude druhé dítě mít na jejich profesní život, finanční situaci rodiny a jejich osobní nezávislost (Šťastná, 2007).

Výzkum Schröderové, Schmiedebergové a Brüderla (2016) z německého prostředí ukázal, že pravděpodobnost narození třetího dítěte je nejvyšší mezi druhým a třetím rokem dítěte druhého. Nejnižší je pak po osmi a více letech od narození druhého dítěte. Dalším faktorem, který snižuje pravděpodobnost narození třetího potomka, je větší věkový rozdíl mezi prvními dvěma dětmi. Stejně pohlaví dvou prvních dětí pak zvyšuje šanci, že se rodiče rozhodnou pro třetí dítě.

Čím starší je matka při porodu prvního dítěte, tím je nižší pravděpodobnost, že bude mít více než dvě děti. Z hlediska věku nejčastěji mívají třetí dítě matky, které poprvé rodily před dosažením dvaceti let. Dále pak je vyšší pravděpodobnost narození třetího dítěte u žen, které po narození prvního nebo druhého dítěte změnily partnera (Schröder, Schmiedeberg & Brüderl, 2016).

1.3. Mateřství

Pro ženy má rodičovská role větší psychologický význam než pro muže. Matky bývají více než otcové angažovány v životech svých dětí od jejich narození po svou vlastní smrt. Ještě dnešní starší ženy byly od dětství vedeny k tomu, aby samy sebe vnímaly jako matky, což podporovalo jejich angažovanost v rodičovství. I dnes jsou ženy spíše vedeny k cenění si rodinného života, zatímco výchova mužů směřuje k dosahování úspěchu mimo rodinu (Fingerman, 2001).

Psychicky zralá žena vnímá porod prvního dítěte jako nejdůležitější událost svého života. Přejít k mateřství je významnou zkouškou osobní zralosti ženy. Díky tomu, že se sama stane matkou, se definitivně odpoutá od své vlastní matky. Narození dítěte je pro rodiče v určitém smyslu příležitost začít svůj život znovu (Říčan, 2013).

Přestože se muži začínají do výchovy dětí zapojovat v určitých aspektech více než v minulosti, dominantním rodičem v otázkách výchovy stále zůstává matka. Stejně tak zajišťování chodu domácnosti zůstává doménou žen. I zde se však zapojení mužů zvyšuje (Maříková & Radimská, 2003).

Tělesná a duševní blízkost a něha, které provází první roky vztahu dítěte a matky, jsou významnými prvky mateřství. Dítě přináší matce nejen radost, ale i spoustu nových podnětů každý den. Některé matky se však se svojí novou rolí nikdy nedokáží ztotožnit a mateřství jim tak žádnou radost nepřináší. Kromě osobnosti matky zde může být problémem i dítě, které nereaguje běžným způsobem na doteky a hlas matky (Říčan, 2013).

V období sžívání se s mateřskou rolí je běžné, že se u prvorodičky střídají pocity štěstí a úžasu se strachem a úzkostí. Důležitou roli v tomto období hraje sociální opora matky, zejména pak ze strany partnera (Sobotková, 2012b).

K navázání vztahu matky a dítěte dochází přirozenou cestou. Jedná se o postupný a velmi intimní proces, kdy matka cítí, jak se v jejím těle formuje nový život. Původně biologické pouto se prostřednictvím kojení a péče o miminko změní v hluboké a dlouhotrvající pouto psychologické (Matějček, 1986).

Těhotenství však matku připraví na dítě pouze fyziologicky. Matky prvorodičky obvykle po narození dítěte prožijí šok, ke kterému přispívají i iluze o mateřství a miminku, které žena do té doby měla. Rané mateřství je tak obdobím sociální i hormonální nestability. V minulosti, kdy bývaly rodiny početnější, měly ženy větší šanci se s péčí o dítě seznámit, protože měli množství malých sourozenců (Možný, 2002).

Věk, kdy se ženy poprvé stávají matkami, činí v současnosti v České republice 28,1 let (údaj z roku 2014), to je téměř o šest let více, než tomu bylo v roce 1989. Každý rok se také zvyšuje počet žen, které rodí po čtyřicátém roce. Naopak ubývají rodičky mladší devatenácti let (Český statistický úřad, 2015).

1.4. Otcovství

Role otce v rodině prošla v posledních desetiletích výraznou proměnou. Zatímco dříve spočívala převážně v materiálním zabezpečení rodiny, dnes jsou otcové více zapojeni do rodinného života, více si s dětmi užívají a také jsou jim vychovateli. Více se tak podílejí na formování osobnosti svých dětí už od prvních týdnů jejich života. Stejně jako matka je otec člověkem, který by měl dítěti poskytovat důležitý pocit bezpečí a lásky (Matějček, 1986).

Z hlediska angažovanosti v rodině můžeme dnes otce rozdělit na tři typy. Prvním z nich je takzvaný „manažerský“ otec, jehož funkce v rodině se vztahuje především

k materiálnímu zabezpečí. Druhým typem je podporující a pomáhající otec, který sice také preferuje kariéru před rodinou, ale akutní potřeby rodiny pro něj mají přednost. Posledním typem je tzv. nový otec. Ten se zapojuje do péče o dítě i domácnost, dopřává matce občasný odpočinek, je pro rodinu emocionálně i fyzicky dostupný (Novák, 2013).

Postavení pomáhajících otců je dáno do jisté míry také tím, že přestože jsou považováni za živitele rodiny, jejich rodina je závislá i na příjmu jejich partnerky. Vzhledem k tomu, že většina žen pracuje mimo domov, přenáší se část péče o děti právě na otce (Dudová, Hašková, & Maříková, 2005).

V dnešní době jsou také méně než dříve neobvyklí otcové na rodičovské dovolené. V roce 2015 to v České republice bylo přibližně 5 200 otců z celkového počtu asi 277 400 osob na rodičovské dovolené. V roce 2001 byl počet otců na rodičovské dovolené o 3 000 nižší (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016).

Nejčastějším důvodem, proč muži zůstávají na rodičovské dovolené, je zaměstnání partnerky, a to v různých souvislostech. Může jít o snahu neztratit původní pracovní pozici, novou pracovní příležitost nebo lepší finanční ohodnocení, než má muž. Jiní otcové berou rodičovskou dovolenou jako možnost odpočinku od vlastního zaměstnání, možnost účastnit se intenzivně na výchově dítěte nebo jako osobní výzvu (Maříková & Radimská, 2003).

Autorky dále rozdělují muže na rodičovské dovolené podle jejich motivace na tři typy. První z nich jsou být doma s dítětem donuceni okolnostmi. Druhou skupinu vede vnitřní přesvědčení a třetí typ se nachází někde mezi dvěma předchozími. Rozhodnutí o tom, že muž bude s dítětem doma, však musí vždy vycházet ze vzájemné dohody obou partnerů (Maříková & Radimská, 2003).

Novela zákona o nemocenském pojištění 2017 přinese otcům možnost využít otcovské dovolené. To znamená, že během prvních šesti týdnů po narození dítěte budou moci jeden libovolně zvolený týden strávit doma společně s partnerkou a novorozencem.

Otcovská dovolená již funguje v mnoha evropských zemích. Nejdelší pak je v Norsku, kde činí až čtyři týdny. Jejím cílem je zvýšit míru účasti otců na péči o malé dítě (Maříková & Radimská, 2003).

1.5. Rodičovství v mladším věku

Jasně vymezení hranic rodičovství mladšího věku, na rozdíl od věkové hranice pro pozdní rodičovství, v literatuře nenajdeme. Můžeme za ně tak považovat rodiče, kteří mají dítě v období mladší dospělosti (Langmeier a Krejčířová (2006) pro ni uvádí věkové rozmezí zhruba 20-30 let) nebo všechny, kteří mají dítě před třicátým pátým rokem života, který je hranicí pro pozdní mateřství (Sobotková, 2012a). Pro muže pak bývá tato hranice uváděna o něco vyšší.

Thorová (2015) uvádí, že z biologického hlediska se ideální věk pro početí dítěte pohybuje mezi 25 a 30 lety. Období mladé dospělosti, ke kterému se váže zakládání rodiny, pak definuje věkovým rozmezím 20 až 35 let.

Vzhledem k tomu, že rodičovství v období mladší dospělosti je považováno za normální, nebývá mu v literatuře věnována zvláštní pozornost. Mladí rodiče bývají do výzkumů zařazováni převážně v kontextu srovnání s rodiči vyššího věku.

Fialová, Hamplová, Kučera a Vymětalová (2000) identifikovali u mladých lidí spojitost mezi věkem, kdy plánují první dítě a počtem plánovaných dětí. Čím nižší byl zamýšlený věk pro početí prvního potomka, tím více dětí plánovali mladí lidé mít. Většina mladých lidí v této studii projevila přání mít v budoucnu dvě děti, což zároveň považovali za ideální počet dětí v rodině.

Výzkumně byly zjišťovány faktory, které ovlivňují, kdy se mladí lidé rozhodnou mít děti. Těmi nejvýznamnějšími jsou finanční stabilita, stabilita manželství, emocionální připravenost člověka se usadit (Gormly, Gormly & Weiss, 1987).

Van Balen (2005) ve svém výzkumu zjistil, že mladší matky prvorodičky (pod 29 let) po svém dítěti toužily mnohem více než matky prvorodičky starší (od 29 let). Mladé matky navíc prožívají svou touhu po dítěti jako instinkt nebo osud (Sobotková, 2012a).

Mladé maminky častěji z vlastní vůle nechávají svoje dítě přes noc v péči jiné osoby než starší ženy. Ty naopak o něco častěji nechávají dítě přes noc hlídat z důvodu nepříjemných okolností jako je například hospitalizace. Děti mladých matek jsou také častěji hlídány svými prarodiči (Berryman & Windridge, 1998).

Zde může být souvislost s tím, že rodiče mladých manželů jsou stále v plné síle a je pro ně samozřejmostí mladému páru pomoci, kdežto starší rodiče už někdy vlastní rodiče

ani nemají, případně jsou jejich rodiče ve věku, kdy sami potřebují pomoc svých dětí (Matějček & Dytrych, 1994).

Rodiče, kteří mají dítě předtím, než sami dosáhnou dospělosti, označujeme termínem „velmi mladí rodiče“. Tito lidé se nacházejí ve vývojovém stadiu adolescence, jehož psychické charakteristiky se obtížně slučují s požadavky rodičovství. U takto mladých rodičů je tak nezralost pro rodičovství daleko pravděpodobnější než u lidí starších dvaceti let (Matějček & Dytrych, 1994).

Pro velmi mladé rodiče je typická nejistota v držení novorozence, slabý oční kontakt či méně komunikace s dítětem. Jejich děti jsou tak ohroženy psychickou subdeprivací. Dále reakce těchto matek často neodpovídá aktuálním potřebám dítěte. To vede k nedostatečnému pocitu bezpečí dítěte a možné agresivní reakci rodičů na neutišitelnost dítěte (Matějček & Dytrych, 1994).

1.6. Rodičovství ve vyšším věku

Jako starší matku označujeme ženu, které se narodí dítě po dosažení věku 35 let. Jejich počet se jak u nás, tak i v západních zemích prudce zvyšuje (Sobotková, 2012).

Kolem 35. roku se člověk dostává do období krize středního věku. Jedním z jejích typických projevů je sílení mateřských nebo otcovských pudů a s tím spojená intenzivní touha po dalším dítěti (Thorová, 2015).

Pro člověka v období střední dospělosti má rodina a rodičovství obvykle obrovský význam. Rodič ve středním věku může mít několik dětí v odlišných věkových kategoriích od kojenců až po dospívající či dospělé. Děti, které se v tomto období narodí, zejména pak z druhých či dalších partnerských svazků, pak mohou být v podobném věku jako vnoučata téhož člověka (Thorová, 2015).

Starší rodiče bývají ve vztahu ke svým dětem úzkostnější než rodiče mladí. To může souviset i s tím, že větší množství těchto dětí se rodí po předchozím období problémů s neplodností (Matějček & Dytrych, 1994).

Dalšími rysy specifickými pro výchovu starších rodičů jsou menší spontaneita, větší nejistota v zacházení s dítětem, vyšší tenze, tendence zveličovat problémy dětí, omezování aktivit dítěte z obavy o něj, příliš teplé oblékání dítěte nebo tendence ujišťovat se ve vlastní vychovatelské schopnosti (Matějček & Dytrych, 1994).

Pozdní rodičovství však bývá řešeno zejména v souvislosti se současným trendem odkládání mateřství. Avšak až jedna třetina dětí, které se narodí matkám starším než 35 let, jsou z neplánovaných těhotenství. Starší matky považují otěhotnění za nepravděpodobné, a proto se tolik nezabývají antikoncepcí (Sobotková, 2012a).

Je prokázáno, že lidé, kteří odkládají rodičovství, dosahují vyšších kariérních příček a jejich rodiny jsou tak relativně lépe materiálně zabezpečené, než tomu je u rodin mladých rodičů (Berryman & Windridge, 1998).

Podle Berrymanové a Windridgeové (1998) mají starší prvorodičky, ve srovnání s mladšími, častěji zkušenost s předchozím těhotenstvím. Zatímco u mladých prvorodiček zjistily přechodí zkušenost s těhotenstvím v 8 % případů, u prvorodiček nad třicet pět let to bylo až 35 %.

Berrymanová a Windridgeová (1998) zjistily, že děti starších matek bývají oproti dětem mladých matek vytrvalejší, ať už jde o udržení pozornosti na jednu hračku nebo to, že se snadno nevzdávají. S tím se ovšem pojí i to, že jsou obtížněji utišitelné, pokud je něco rozruší.

Ve srovnání s mladými otci, si starší otcové hrají s dětmi méně aktivních, energických her, tedy těch, které vyžadují fyzickou námahu rodiče. Preferují spíše sedavé hry jako skládání puzzle, čtení nebo kreslení. Mezi mladšími a staršími matkami pak navzdory obecným předpokladům nebyl nalezen rozdíl (Berryman & Windridge, 1998).

Podle výzkumu Heatové (1994) věnují starší otcové svým dětem signifikantně více času než otcové, kteří mají děti v mladším věku. Jako možné příčiny vidí větší časovou flexibilitu související se stabilnějším zaměstnáním nebo větší vyspělost straších mužů. Starší otcové svoje děti více chválí, objímají, častěji si s nimi hrají, chodí ven nebo čtou knížky.

Dále autorka zjistila, že starší otcové mají větší očekávání od chování svých dětí. Vzhledem k tomu, že se stali rodiči až ve středním věku, jejich děti jsou pravděpodobně chtěné, a proto jsou otcové do rodičovství více zainteresováni (Heat, 1994).

Rodičovství bývá někdy odkládáno až za hranice přirozeného reprodukčního období ženy. Díky pokroku medicíny však dnes mohou mít děti i ženy, které již prošly klimakteriem. Až do věku 48let mohou využít služeb center asistované reprodukce a přijmout vajíčko dárkyně. S rodičovstvím v takovém věku se však pojí riziko, že rodiče nebudou mít dostatek sil na to, aby dítě vychovali až po dospělost. Velký věkový rozdíl rodič-dítě také může tvořit

propast v jejich vzájemném vztahu. S vyšším věkem rodičů se také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě osíří (Zamykalová, 2005).

Mac Dougall, Beyene a Nachtigall (2012) identifikovali jako výhody rodičovství po čtyřicátém roce finanční stabilitu rodiny, větší časovou flexibilitu, emocionální připravenost na dítě a dobrou rodičovskou spolupráci. Dále jejich probandi vnímali pozitivně to, že stihli během života vše, co chtěli (například cestování), a proto nevnímají dítě jako omezení. Nevýhodou pozdního rodičovství pro ně byla únava, problémy s početím a menší rodina.

2. Rodinné fungování

Na rodinu se můžeme dívat jako na systém, který je tvořen několika různými subsystemy. Nejdůležitějším z nich je subsystem rodičovský, který je základním kamenem rodiny. Na něm převážně závisí, jak dokáže rodina jako celek fungovat. Vedle něj najdeme v rodině subsystemy rodič – dítě a sourozenecký subsystem (Sobotková, 2012a).

V každém subsystemu má člen rodiny různé postavení a pravomoci. Mezi jednotlivými subsystemy by měly být hranice tvořené pravidly, která chrání rozlišení v systému. Jasně vymezené hranice mezi subsystemy jsou jedním z předpokladů dobrého rodinného fungování (Minuchin, 2013).

Zda bude rodina správně fungovat, záleží do velké míry také na kvalitě vzájemných rodinných interakcí. Nehraje ani tak významnou roli to, s jakými problémy se rodina setká, jako to, jakým způsobem na ně rodina reaguje, a jak je tato reakce ohrožující pro její fungování (Sobotková, 2012a).

S tím se pojí pojem rodinná resilience (česky odolnost nebo také houževnatost). Jedná se o schopnost rodiny překonat tíživé životní situace. Ačkoli krize některé rodiny dokáže poškodit nebo zcela rozbít, jiné z ní vyjdou posílené. Jednotliví členové díky ní mohou získat nový pohled na věc nebo nové schopnosti. Důležitá je zde schopnost učinit z krize výzvu (Walsh (Ed.), (2012).

Podle Plaňavy (2013) existují čtyři základní komponenty pro charakterizování rodiny. Od nich se dále odvíjí, jestli bude rodina správně fungovat. První z nich je rodinná struktura, tedy vzájemné vazby, pozice členů rodiny, hranice mezi rodinnými subsystemy a vztah rodiny k okolí. Druhou komponentou je intimita neboli psychologická atmosféra rodiny. Rozlišuje dále intimitu manželskou, rodičovskou a sourozeneckou. Jako třetí komponentu uvádí osobní autonomii. Každý člen potřebuje být vnímán jako jedinečná osobnost a mít prostor pro rozvíjení svojí identity. Čtvrtou komponentou je pak hodnotová orientace rodiny.

Všechny tyto komponenty se v průběhu času rodiny mění. Ke změnám v rodině dochází zejména v souvislosti s neustálým vývojem dětí. Tyto proměny rodiny autor označuje jako rodinou dynamiku. Druhým významným rodinným procesem je komunikace (Plaňava, 2013).

Fungující nukleární rodina, tj. manželský pár a jejich děti, by měla plnit čtyři základní funkce. První z nich je funkce reprodukční. Rodina je základní a společensky uznávanou jednotkou pro plození a výchovu další generace. Druhou funkcí rodiny je hospodaření – vedení domácnosti. Třetí funkcí je uspokojování emocionálních potřeb členů rodiny, ideálně rovnoměrné. K ní patří i funkce sociálně podpůrná, která je důležitá zejména, je-li v rodině člen se zdravotními či psychosociálními problémy. Poslední funkcí rodiny je pak socializace dítěte, tedy naučit ho žít ve společnosti, do které se narodilo (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Minuchin (2013) poukazuje na to, že v dnešní době přebírá řadu rodinných funkcí společnost. Poskytuje lidem ekonomickou podporu v podobě sociálních dávek, vzdělává děti prostřednictvím škol a přebírá zodpovědnost za péči o seniory.

Existuje řada modelů rodinného fungování. Rozdělit je můžeme na procesuální, vývojové, symptomatologické, bipolární a mřížkové. Tyto modely umožňují orientaci ve složité problematice rodinných systémů. Ve srovnání s realitou jsou však nutně značně zjednodušující. Základními pojmy těchto modelů jsou rodinná blízkost, moc a flexibilita (Sobotková, 2012).

3. Sourozenecká pozice

Počet sourozenců a pořadí, ve kterém se dítě svým rodičům narodí, ovlivní celý jeho život. Jinak se bude sociálně vyvíjet dítě vyrůstající ve společnosti starších sourozenců a jinak nejstarší dítě nebo jedináček. Tato kapitola čtenáři přiblíží typické rysy pro člověka narozeného v konkrétní sourozenecké pozici. Je však důležité si při jejím čtení uvědomit, že zmíněné charakteristiky, vzhledem k množství dalších vlivů podílejících se na utváření osobnosti člověka, nemusí platit pro všechny.

Vědecký zájem o vliv pořadí narození na osobnostní vývoj jedince se datuje od roku 1874, kdy Francis Galton popsal chování rodičů k nejstarším synům, jako ke členům vyšší společnosti. Od té doby bylo realizováno několik tisíc studií věnujících se této problematice (Sulloway, 1999).

Rozdíly mezi sourozenci způsobené pořadím jejich narození jsou jedním z nejvýznamnějších ukazatelů vlivu prostředí na osobnost. Rodinu zde vnímáme jako soustavu drobnějších prostředí, v nichž jedinec vyrůstá. Tytéž události v rodině prožívá každé dítě v jiném věku, a proto ho také ovlivní různým způsobem. Sourozenci se vzhledem k pořadí narození liší nejen ve věku, ale také ve velikosti, síle a postavení v rodině. To způsobuje, že se u nich vyvíjejí odlišné strategie pro získávání výhod ze strany rodičů. Každé dítě se snaží od rodičů získat více než jeho sourozenci (Sulloway, 1999).

Existují také názory podpořené četnými výzkumy, že sourozenecká pozice nemá vliv na osobnost. Například Bleske-Rechek a Kelley (2014) připisují rozdílnosti v osobnostech sourozenců jednak genetickým predispozicím, které ovlivňují prožívání zkušeností a způsob jakým se s nimi člověk vypořádá a také sourozenci nesdílenému prostředí, jakým je například vrstevnická skupina.

3.1. Prvorození

Historicky, jak už je zmíněno výše, byly nejstarší děti rodiči favorizovány. K tomu docházelo zejména z důvodu, že v době s vysokou úmrtností dětí vzbuzovalo nejstarší dítě největší šance na pokračování rodové linie (Sulloway, 1999).

Nejvýraznějším rysem typickým pro prvorozené je perfekcionismus. Prvorození jsou zaměřeni na cíl a jsou zvyklí se spoléhat převážně na sebe. Dále jim je společná například svědomitost, spolehlivost, systematickosti, vážnost, snaha se prosadit nebo kritičnost.

Pro tyto i jiné svoje vlastnosti prvorození lidé často dosahují velkých kariérních úspěchů a nalezneme je na mnoha vedoucích pozicích. Vzhledem ke své zodpovědnosti a ctižádosti jsou však často ohroženi stresem a problémy, které s sebou přináší (Leman, 2000).

Adler (1995) uvádí, že prvorození se často projevují takzvaným „konzervativním charakterem“, který se u nich vytváří v důsledku tendence uznávat oprávněnou autoritu, která se u nich vytvořila jako protest proti „svržení z trůnu“. Tento obecně vžitý termín zavedl právě Alfred Adler.

Prvorození mají také nepatrně vyšší inteligenci než jejich mladší sourozenci. Průměrně má každý další narozený sourozenec o jeden bod nižší IQ než sourozenec, který se narodil před ním (Sulloway, 1999).

Leman (2000) rozlišuje dva typy prvorozených lidí. První typ jsou vstřícní prvorození, kteří se snaží všem kolem sebe dělat radost. Vede je k tomu jejich silná potřeba být svým okolím chváleni. Často se však mohou dostat do situace, kdy jsou pro svoji ochotu okolím zneužíváni. Kromě těchto vstřícných prvorozených najdeme také druhý typ, a to jsou asertivní až agresivní prvorození. Je pro ně typické usilovné prosazování vlastní vůle a snaha být ve všem nejlepší.

Od jedináčků a všech dalších dětí odděluje prvorozené zážitek ztráty výsadního postavení, kterého se mu v rodině až do narození sourozence dostávalo. Jedináček o svou pozici nikdy nepřijde a neprvorozené děti od začátku vyrůstají s tím, že je v rodině další dítě, se kterým se o věci, a zejména o pozornost, musí dělit. Narození prvního sourozence dítěti, které doposud bylo jedináčkem, patří mezi nejdrastičtější zkušenosti, které dítě může prožít (Prekop, 2002).

V dimenzích pětifaktorového modelu osobnosti dosahují prvorození vyšší míry svědomitosti, zatímco později narození vykazují více přívětivosti a otevřenosti vůči zkušenosti. Ve zbylých dvou faktorech jsou výsledky výzkumů méně jasné, nicméně prvorození se jeví více neurotičtí ve smyslu úzkosti ze ztráty svého postavení. V projevech extraverte se prvorození liší od ostatních kvalitativně. Zatímco extraverte prvorozených se projevuje v jejich dominanci a asertivitě, mladší sourozenci jsou společenštější a rádi se baví (Sulloway, 1999).

3.2. Prostřední děti

Tato pozice je ze všech nejhůře definovatelná už jen proto, že může jít o kterékoli dítě z různého počtu sourozenců, které není nejstarší ani nejmladší. Jejich povaha je důsledkem vlivů z mnoha různých stran. Obvykle se tito lidé vymezují ve vztahu k sourozenci, který se narodil před nimi a stal se tak jejich vzorem i soupeřem. Prostřední děti bývají v rodině mnohdy opomíjeny. Proto hledají uspokojení potřeby pozornosti a uznání mezi vrstevníky a mají tak mnoho přátel (Leman, 2000).

Prostřední děti se nerady obrací s prosbou o pomoc na své rodiče a v dospělosti často žijí nejdále od nich. Vzhledem ke svému postavení v sourozenecké skupině vynikají ve schopnostech hledání kompromisu a spolupráce (Sulloway, 1999).

U druhorozených často pozorujeme často rychlý postup vpřed, který je pravděpodobně jakousi snahou dostihnout staršího sourozence, který má vývojový náskok, a tedy i převahu, které se nechce vzdát, a upírá tím mladšímu právo na rovnost (Adler, 1995).

Podle výzkumu Berrymanové a Windridgeové (1998) děti, které mají nějaké starší sourozence, lépe vycházejí se svými vrstevníky než jedináčci nebo prvorození. Tyto informace byly zjištěny z hodnocení vlastností dětí jejich matkami v době, kdy dětem byly čtyři roky.

3.3. Nejmladší děti

Rodinní benjamínci bývají často oblíbení v rodině i v okolí. Jsou srdeční, velmi společenští a rádi přitahují pozornost. Stinnou stránkou nejmladších sourozenců je jejich egocentrismus, manipulativní chování a nezodpovědnost. Profesně se často orientují na práci s lidmi a bývají dobrými obchodníky (Leman, 2000).

Jakožto nejmenší a nejslabší člen rodiny, nebývá nejmladší dítě ostatními bráno příliš vážně. Rodiči je často hýčkáno a nesetkává se často s potížemi, které by muselo řešit. Nejmladší dítě se snaží vyrovnat starším sourozencům, často však nakonec volí zcela odlišnou životní cestu. Například benjamínek v rodině obchodníků se stane umělcem (Adler, 1995).

Výchova nejmladších dětí je typická tím, že je nejmladší dítě srovnáváno se staršími sourozenci a jeho vývojové úspěchy nebývají vyzdvihovány tolik jako u prvorozeného.

Vzhledem k tomu že má vedle sebe neustále starší a silnější sourozence, jsou na něj ze strany rodičů kladeny nižší nároky, protože „je na to ještě moc malý“. Z toho, stejně tak jako z rozmazlování, kterému jsou nejmladší děti mnohdy vystaveni, může plynout pocit méněcennosti a závislosti na druhých lidech. Dalším jevem typickým pro výchovu nejmladších dětí je, že rodiče polevují na pravidlech, která platila pro starší děti a benjamínkům, tak mnohdy projde to, co starším dětem v jeho věku neprošlo (Leman, 2000).

Někteří nejmladší sourozenci se rodí jako takzvané „dětí pro radost“, tedy pro vyplnění prázdného místa v životě rodičů, kteří již dosáhli svých kariérních a majetkových cílů. Takovému dítěti se dostává mnoho pozornosti a rozmazlování. Na druhou stranu se rodí obvykle již starším rodičům, kteří nemusí mít dostatek sil potřebných pro výchovu. Pokud dělí nejmladšího od jeho sourozenců velký věkový rozdíl, nachází se rozpolcené mezi pozicí benjamínka a jedináčka (Novák, 2007).

3.4. Jedináčci

Zaobírat se pozicí jedináčka v práci, která se věnuje rodičům, kteří mají děti minimálně dvě, se může zdát zbytečné. Rodiče ve výzkumu však zmiňují, že výchova dětí s velkým odstupem je v podstatě výchova dvou jedináčků. Přiblížím zde proto krátce i tuto pozici.

Jedináčci bývají oproti ostatním dětem duševně vyspělejší, mají více vědomostí a lepší známky ve škole. Také jsou obratnější v komunikaci s dospělými. To vše je důsledkem právě častého styku s dospělými lidmi (Matějček, 1986).

Důsledkem kontaktu jedináčka převážně s dospělými může být jeho horší navazování vztahů s vrstevníky. I v dospělosti mají jedináčci často známé mezi výrazně staršími nebo naopak mladšími lidmi (Leman, 2000).

Jedináčkům se dostává více příležitostí než dětem, které mají sourozence, ale také jsou na ně kladeny vyšší nároky, které jsou ve větších rodinách rozloženy mezi všechny děti. Jedináčci tak často bývají přetěžováni. Sami musí zvládnout být úspěšní ve sportu, hudebně nadaní, mít dobré známky a mnoho jiných věcí (Matějček, 1986).

Jejich životy jsou často rodiči přesně naplánovány a od malička k nim rodiče přistupují jako k malým dospělým. Bývají velmi svědomití a spolehliví. Vysoké normy,

které si nastavují podle dospělých však pro ně mohou být příliš nadsazené. Tím u nich dochází k vytvoření pocitů méněcennosti (Leman, 2000).

4. Vztahy v rodině

4.1. Sourozenecké vztahy

„V každé rodině tvoří sourozenci zcela osobitě společenství. (...) Přitom však vnitřní vztahy v každém takovémto společenství jsou dány jejich povahovými a temperamentovými vlastnostmi a řadou dalších činitelů“ (Matějček, 1986, s. 54).

Prostřednictvím sourozeneckých vztahů se děti učí fungovat ve vrstevnické skupině. Mohou spolu soupeřit, spolupracovat, vzájemně se sblížovat i odcizovat. Učí se vycházet s ostatními a orientovat se v rozličných životních situacích (Minuchin, 2013).

Sourozenci opačného pohlaví a sourozenci s větším věkovým rozdílem spolu mívají méně konfliktní vztahy, než sourozenci stejného pohlaví a těmi, které dělí věkový rozdíl jen několika let. Tento fakt je způsoben tím, že rozdílností mezi dětmi klesá rivalita. Čím menší věkový rozdíl mezi dětmi je, tím větší je jejich vzájemná soutěživost. Rozdílné pohlaví přitom hraje větší roli než věkový rozdíl (Prekop, 2002). Adler (1995) naopak zmiňuje, že odlišné pohlaví sourozenců může sourozeneckou rivalitu spíše vyostřit.

K vlivu věkového rozdílu na sourozeneckou rivalitu se vyjadřuje také Novák (2007). Podle něj klesá tendence navzájem si konkurovat s každým měsícem nad pět let věkového rozdílu mezi dětmi. Větší věkový rozdíl však může být také problematický. Sourozenci, které dělí více než šest let, nejsou vychováni jako skupina, ale jako jednotlivci. Za ideální věkový rozdíl mezi sourozenci bývají považovány tři roky.

Danielsbacka a Tanskanen (2015) udávají, že čím větší je věkový rozdíl mezi sourozenci, tím jsou jejich vzájemné vztahy citově vzdálenější. Dále podle nich bývají bližší sourozenecké vztahy mezi dvěma sestrami než mezi dvěma bratry či sourozenci opačného pohlaví. Negativní vliv na sourozenecké vztahy má také pocit nerovného zacházení se sourozenci ze strany rodičů.

Vztah mezi dvěma sourozenci významně ovlivní narození třetího sourozence. Předchozí rivalita se změní v solidaritu. Nižší rivalita ve větších sourozeneckých skupinách je důsledkem rozdílného rozdělení úkolů a rolí v rodině (Prekop, 2002).

Oproti tomu Sulloway (1999) uvádí, že naopak může dojít ke koalici dvou a více mladších sourozenců proti prvorozenému, který je převyšuje fyzickými silami.

Sourozenecké vztahy může ovlivnit dále například odchod jednoho z rodičů. Nejstarší dítě přebírá část jeho povinností, čímž se vzdaluje sourozencům a rozdíly mezi nimi se prohlubují (Novák, 2007).

Sourozenci jsou si vzájemně partnery i vychovateli. Jsou si navzájem bližší co do zájmů a potřeb než každý z nich s rodiči. Jejich vztahy sice doprovází množství konfliktů, ale zároveň se z nich děti učí spolupráci a soucítění. Sourozenecká rivalita je přirozený jev, ale je důležité, aby ji rodiče dokázali správně zvládnout. Najde-li každé dítě nějakou oblast, ve které bude úspěšné a spokojené, je riziko konfliktu nižší (Matějček, 1986).

4.2 Vztahy rodičů a dětí

Rodič má ve vztahu k dítěti přirozenou autoritu, která je dána jeho věkem, zkušenostmi a city, které k dítěti chová. S věkem se dítě v mnohých aspektech rodičům přibližuje a s tím se jejich vzájemný vztah stává kamarádštější (Matějček, 1986).

Minuchin (2013, s. 60-61) uvádí: „*Rodiče nemohou chránit a vést, aniž by současně kontrolovali a omezovali. Děti nemohou vyrůst a osamostatnit se, aniž by odmítaly a útočily.*“ Určitá míra konfliktu mezi rodiči a dětmi je tedy přirozená.

Rodiče jsou s dětmi od jejich narození a mají tak k nim zcela specifickou citovou vazbu. Všechny jejich životní úspěchy a prohry silně prožívají a jsou pro ně útočištěm, ať už se dítě dostane do jakkoli obtížné situace (Matějček, 1986).

Velký význam má pro dítě vztah s rodičem stejného pohlaví. Díky němu se nápodobou učí specifika své pohlavní role a také rozvíjí svoji inteligenci a sociální dovednosti. Je prokázáno, že dítěti stejného pohlaví věnuje rodič více pozornosti než dítěti opačného pohlaví (Matoušek, 1997).

Fingermanová (2001) se zabývala vztahem matek a dospělých dcer. Zjistila, že matky tento vztah vnímají kladněji než dcery. Ty jejich vztah vnímají více ambivalentně a popisují tak pozitivní i negativní pocity ve vztahu ke svým matkám. Negativní emoce vůči matce však v její přítomnosti nedávají najevo. Přesto vnímají jejich vzájemný vztah jako silný a velmi kladný. Matky mají dále tendenci vnímat svůj vztah s dcerou v souvislosti širší rodiny, zatímco dcery se soustředí pouze na svůj vztah s matkou.

5. Nevlastní rodiny

Vzhledem ke skutečnosti, že řada účastníků výzkumu, jenž je součástí této práce, žije v současnosti s jiným partnerem, než se kterým má své první dítě, je na místě zařadit zde kapitolu přibližující problematiku nevlastních rodin.

Jako nevlastní rodiny jsou označovány ty rodiny, které vzniknou uzavřením dalšího manželství jedním z rodičů. Nejčastěji pak jde o ženu, která má v péči své děti z prvního manželství, a jejího nového partnera, tedy nevlastního otce dětí. Ve srovnání s předchozími generacemi se dnes jedná o stále častější fenomén, přesto i v dnešní době panuje ve společnosti silná tendence nahlížet na nevlastní rodiny jako na „*nepatřičnou formu rodinného uspořádání*“. Existují snahy změnit tuto stigmatizaci záměnou termínu nevlastní rodina za pojem rodina smíšená nebo znovu utvořená. V České republice se rovněž užívá Matějčkův pojem doplněná rodina (Sobotková, 2012).

V doplněných rodinách může vzniknout problém ve vztahu rodičů k nevlastním dětem. Vlastní dítě rodiče snáze akceptují. Jedna a táž vlastnost může člověku u cizího dítěte iritovat, zatím co u vlastního ji dokáže tolerovat. K vlastním dětem totiž rodiče bývají méně kritičtí. U nepokrevní rodinné vazby je navíc vyšší riziko žárlivosti rodiče na dítě (Novák 2007).

Děti nově příchozího rodiče často různě testují. Není vhodné, aby se jim nevlastní rodič vnucoval nebo vlichocoval. S jeho příchodem do rodiny dále vyvstává otázka, jakým způsobem ho budou děti oslovovat. Požadavek, aby byl oslovován jako rodič, může vyvolat negativní reakce dětí, ale i okolí. Na druhou stranu oslovení jménem může nevlastnímu rodiči snižovat autoritu, protože ho děti budou brát spíš jako kamaráda. Stejně tak mají svá úskalí i jiné způsoby oslovování (Matějček, 1994).

Láska mezi nevlastními rodiči a dětmi není samozřejmá a někdy se nevytvoří vůbec. Láskyplné vztahy v nových rodinách nevznikají automaticky ani přirozeně. Jejich budování je cílenou aktivitou, která může trvat i velmi dlouhou dobu. Přijetí nového rodiče dětmi trvá nejméně dva roky. Aby si mohli členové nové rodiny vytvořit opravdový vztah, je zapotřebí, aby spolu strávili nějaký čas, vzájemně se dobře poznali a naučili se vážit si jeden druhého. Zejména společné zážitky jsou tím, co spojuje nově vzniklé rodiny namísto pokrevních svazků (Sauzède & Sauzède-Lagarde, 2007).

Dítě se se vznikem nevlastní rodiny dostává do tzv. konfliktu dvojí loajality, tedy konfliktu přízně k nevlastnímu rodiči, který s dítětem žije a k vlastnímu, často idealizovanému vlastnímu rodiči. S tímto problémem se pojí také otázka, čím přijetí dítě ponese. Přijetí je pro člověka součástí jeho identity a znamením příslušnosti k rodině. Nese-li nevlastní otec a případně i matka jiné příjmení než dítě, je to pro něj permanentní připomínkou odlišnosti a překážkou ve ztotožnění s nevlastním rodičem (Matějček, 1994).

Kromě nevlastních rodičů a dětí často v nové rodině figurují i noví sourozenci. Ti mohou mít mezi sebou buď vazbu nevlastní, tedy každý z nich má jiné biologické rodiče, nebo polorodou, kdy mají děti společného jednoho z biologických rodičů (Sauzède & Sauzède-Lagarde, 2007).

Podle výzkumu Danielsbacka a Tanskanen (2015) zažívají děti, které mají polorodé sourozence, častěji nerovné zacházení ze strany rodičů než ty, které mají pouze sourozence vlastní. K tomuto nerovnému zacházení dochází častěji ze strany matky než ze strany otce. S nerovným zacházením ze strany rodičů se setkávají častěji dcery než synové. Nejčastějšími projevy bývá rozdílná materiální a emocionální podpora a rozdělení úkolů a zákazů.

Matějček a Dytrych (1999) uvádí, že podle jejich poznatků, asi 35 % rozvedených žen chtělo a také i mělo další dítě. Naopak 45% rozvedených žen o další dítě nestálo. Přibližně 12% žen mělo po rozvodu další dítě v důsledku nátlaku nového partnera, přestože je samy nechtěly.

Podle výzkumu Juby, Le Bourdais a Marcil-Gratton (2001) se pravděpodobnost početí společného potomka manželů v nevlastní rodině může odvíjet od různých faktorů. Zjistili, že čím vyšší je věk matky, tím nižší je šance, že budou mít partneri společné dítě. Stejně tak je tato šance nižší, čím vyšší je věk nejmladšího dítěte v rodině. Naopak nenašli žádný vliv stávajícího počtu dětí. Větší šance, že partneri přivedou na svět společné dítě, je u nových rodin svobodných matek než rozvedených matek, protože ty se do nového partnerství dostávají obvykle v nižším věku. Dále k tomuto tématu zjistili, že nevlastní rodiny, v nichž mají partneri společné dítě, mají menší pravděpodobnost, že se rozpadnou.

Partneri často vidí v narození společného potomka jako důležité pro naplnění vzájemného vztahu. Dochází však i k situacím, kdy partneri vidí společné dítě jako prvek, který má sloužit k upevnění jejich nejistého vztahu. Možnost narození společného dítěte v novém vztahu je ovlivňována řadou okolností. Zejména se jedná o počet dětí, které už oba partneri mají (Matějček & Dytrych, 1999).

S větším počtem členů, ať už v rodině žijí stále nebo jen někdy, vznikají obvykle v nevlastních rodinách obtíže s osobním prostorem pro každého člena. Většinou není možné, aby mělo každé dítě svůj vlastní pokoj. Děti, které přichází do rodiny pouze na víkendy mnohdy nemají ani svou vlastní postel. Je proto velmi důležité, aby každý člen rodiny měl sám pro sebe alespoň malý kousek prostoru, do kterého nikdo nebude zasahovat ani v jeho nepřítomnosti. Může jít například o místo na uložení osobních věcí a hraček (Sauzède & Sauzède-Lagarde, 2007).

Problémem v nevlastních rodinách mohou být také finance. Kromě nerovnosti příjmů zde hrají roli i závazky partnerů ke svým bývalým rodinám. Dále má každý partner jiný počet dětí v odlišném věku a může se lišit i doba, jako které dítě v nové rodině tráví. Každé dítě tak pro rodinu představuje odlišnou finanční investici. Partneri by si tak měli společně rozmyslet, jakým způsobem bude jejich nová rodina s penězi hospodařit (Sauzède & Sauzède-Lagarde, 2007).

Vznik nové rodiny bývá nejobtížnější v rodinách s pubescenty. Zatímco mladší děti akceptují nového dospělého v rodině celkem snadno a adolescenti již nepotřebují tolik péče, pubescenti jsou ve věku, kdy hledají svou identitu a mají větší tendenci ke vzdoru a opozici. V tomto věku jsou také děti zvýšeně kritické (Sobotková, 2012).

Dalšími faktory, které hrají roli při vzniku nové rodiny, zejména při přijetí nového partnera matky dětmi, je pohlaví dítěte (dívky se s novou situací srovnávají lépe), spokojenost matky ve vztahu s novým partnerem, osobnost matky, vztah mezi dětmi a matkou, osobnost a chování nového partnera, právní a společenská povaha vztahu matky a nového partnera, čas uplynulý od rozpadu původní rodiny a reakce okolí, včetně otce dětí (Matějček, 1994).

Druhá a další manželství se rozvádí o něco častěji než manželství první. Přesto je manželé považují za úspěšnější než svoje první manželství, a to zvláště v oblasti partnerského vztahu a sexuality. Naopak problematické v nové rodině bývají vztahy rodičů a dětí. Větší počet dětí také snižuje šanci rozvedených manželů na navázání nového vztahu (Možný, 2008).

Matějček (1994) poukazuje na to, že ačkoli nevlastní rodič nebo nevlastní rodina mohou být bráni jako něco nepatřičného a jsou vlastně náhradou za rodiče a rodinu vlastní, málokdy jde o náhradu plnohodnotné dobře fungující rodiny. Často tak může být nově vzniklá rodina v mnoha ohledech lepší než původní nefunkční rodina.

Výzkumná část

6. Předmět výzkumu, výzkumné cíle a otázky, výzkumný soubor, metody sběru a zpracování dat

6.1. Předmět výzkumu

Smyslem tohoto výzkumu je najít rozdíly mezi rodičovstvím v různých obdobích reprodukčního věku, ve zkušenosti rodičů, kteří zažili obojí a také zjistit, jaké změny přinese narození dítěte do rodiny, kde všechny starší děti jsou starší deseti let. Informace, které tento výzkum přinese, mohou posloužit lidem, kteří mají větší děti a přemýšlejí o miminku. Budou mít možnost seznámit se zkušenostmi lidí, kteří už takovou situaci prošli, což jim může pomoci při rozhodování a přiblížit jim radosti i úskalí rodičovství s velkým časovým odstupem.

Při formulování výzkumného problému jsem vycházela ze zkušenosti z vlastní rodiny, kde jsem mohla být svědkem rozdílného pojetí rodičovství a výchovy jednotlivých dětí, které dělí velký věkový rozdíl. Tato zkušenost ve mně vzbudila otázku, zdali se nachází shody ve vnímání podobné situace různými rodiči. Po provedení rešerše jsem toto téma zhodnotila jako málo prozkoumané, a tedy vhodné ke zkoumání.

6.2. Výzkumné cíle

- 1) Popsat v čem se může lišit vychovávání dětí v různém věku rodičů, a tedy i v odlišné životní situaci. Vycházet se přitom bude ze zkušenosti rodičů, kteří mají děti s věkovým rozdílem minimálně deset let.
- 2) Zjistit, jakým způsobem ovlivní příchod nového dítěte rodinné fungování, strukturu a vztahy v rodině, kde je alespoň jedno dítě starší deseti let.
- 3) Zjistit motivaci rodičů k rozšíření rodiny o další dítě, mají-li již jedno či více dětí ve věku minimálně deset let.
- 4) Popsat rozdíl mezi vztahy rodič – mladší dítě a rodič – starší dítě v rodině, kde tyto děti dělí věkový rozdíl minimálně deset let.

6.3. Výzkumné otázky

- 1) V čem spatřují rodiče rozdíl mezi výchovou staršího a mladšího dítěte s věkovým rozdílem minimálně deset let?

- 2) Jakým způsobem ovlivňuje narození mladšího dítěte rodinné fungování, strukturu rodiny a rodinné vztahy v rodině s alespoň jedním dítětem starším deseti let?
- 3) Jaká je motivace lidí k rozšíření rodiny o další dítě, když nejmladšímu z dětí už je alespoň deset let?
- 4) V čem se liší vztah rodiče a staršího dítěte od vztahu rodiče a mladšího dítěte v rodině, kde tyto děti dělí věkový rozdíl minimálně deset let?

6.4. Metodologický přístup

Pro zkoumání tohoto tématu byl zvolen kvalitativní přístup. Ten je Miovským (2006, 17) velmi obecně definován jako přístup, „*který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality používá kvalitativních metod.*“

Jeho základními vlastnostmi jsou jedinečnost, neopakovatelnost, závislost na kontextu, procesualnost a dynamika (Mioviský, 2006).

Kvalitativní přístup mimo jiné umožňuje získání podrobných informací, a tedy i hloubkový popis případů. Lze také zohlednit kontext jednotlivých případů a provádět jejich komparaci. Prostřednictvím kvalitativního přístupu je rovněž možné studovat procesy a nalézat příčinné souvislosti. Mezi jeho nevýhody patří například špatná zobecnitelnost výsledků, časová náročnost a riziko nezáměrného ovlivnění výsledků výzkumníkem (Hendl, 2016).

6.5. Výzkumný soubor

6.5.1. Kritéria a metody výběru výzkumného souboru

Vhodnými probandy pro tento výzkum byli rodiče, kteří odpovídají následujícím kritériím:

- Věkový rozdíl mezi jejich dvěma po sobě narozenými dětmi činí minimálně deset let.
- Mladší z těchto dětí (viz předchozí kritérium) je ve věku alespoň jednoho roku.
- Rodič žil ve společné domácnosti s každým z těchto dětí alespoň po dobu pěti let nebo celý jeho dosavadní život (v případě dětí mladších pěti let)

Probandi byli vybíráni záměrným výběrem, metodou sněhové koule a samovýběrem. Všechny tyto metody výběru jsou nepravděpodobnostní.

Metoda záměrného výběru je v kvalitativním výzkumu vůbec nejrozšířenější. Jedná se o postup, kdy jsou účastníci vyhledáváni podle konkrétních charakteristik (Patton 1990, in Miovský, 2006).

Konkrétně se jednalo o prostý záměrný výběr, kdy se z potenciálních účastníků výzkumu vyberou bez aplikace dalších technik ti, kteří vyhovují všem kritériím a jsou ochotní se výzkumu zúčastnit (Miovský, 2006).

Výběr pomocí metody sněhové koule spočívá v tom, že původní účastníci výzkumu zprostředkují výzkumníkovi kontakt s dalšími lidmi, kteří by mohli splňovat kritéria pro zařazení do výzkumu. Ti pak dále také mohou zprostředkovat další kontakty, až dokud nedojde k saturaci dat (Miovský, 2006).

Metoda výběru výzkumného souboru samovýběrem je založena nejen na dobrovolnosti, ale zároveň na projevení aktivního zájmu zapojit se do výzkumu. Osloveno je větší množství potenciálních účastníků, kteří se následně, pokud mají zájem, sami musí přihlásit, že se chtějí stát součástí výzkumného vzorku (Miovský, 2006).

Záměrný výběr spočíval v oslovení lidí, o kterých jsem věděla, že vyhovují nebo by mohli vyhovovat stanoveným podmínkám. V případě výběru pomocí metody sněhové koule se, až na jeden případ, kdy proband navrhl provedení rozhovoru i s manželkou, jednalo o zprostředkování kontaktu s probandy lidmi, kteří se sami výzkumu nezúčastnili, ale slyšeli o něm a doporučili své známé, o kterých věděli, že kritériím vyhovují. Tři probandky se samy přihlášily na základě inzerátu umístěného na sociální síti.

Všichni zúčastnění rodiče byli informováni o anonymitě jejich účasti ve výzkumu a možnosti kdykoli rozhovor ukončit. Jména probandů nebyla nikde evidována a jména, která zmiňovali v rozhovorech, byla z ukázek vyjmuta. Dále byli informováni o nahrávání rozhovoru. Nikdo z probandů způsob záznamu rozhovoru pomocí diktafonu neodmítl.

6.5.2. Charakteristiky výzkumného souboru

Charakteristiky výzkumného souboru jsou zobrazeny v Tabulce 1. Věk při narození dětí je spočítán odečtem věku dítěte od věku rodiče, nemusí tedy přesně odpovídat věku, ve kterém se dané dítě probandovi narodilo. Probandi nebyli na svůj věk při narození dětí dotazováni, ale pro lepší přehled se mi zdá vhodné tuto informaci, ač jen přibližnou, zařadit. Ve výzkumném vzorku se objevila převaha žen. Konkrétně to bylo dvanáct žen a pět mužů. Celkem se tedy výzkumu zúčastnilo sedmnáct rodičů. Mezi nimi najdeme také čtyři rodičovské páry. Pokud nebude uvedeno jinak, bude každý z páru zpracován jako jednotlivec.

Věk probandů se pohyboval od 36 do 45 let. Průměrný věk, kdy se probandům narodilo první dítě, je 21,5 roku. Pro srovnání průměrný věk prvorodičky v roce 2015 činil 28,1 roku, během devadesátých let, kdy měla první dítě většina účastníků výzkumu, se průměrný věk prvorodičky pohyboval od 22,5 let do 24,5 let (Český statistický úřad, 2015). Průměrný věk při narození prvního dítěte je tedy u probandů o jeden až tři roky nižší než v tehdejší celkové populaci České republiky. Při srovnání se současnou situací činí tento rozdíl více než šest a půl roku. Při narození nejmladšího dítěte pak bylo probandům průměrně 35,3 let. Zde je ovšem rozpětí mezi probandy 14 let (30 až 44), které v případě narození prvního dítěte činilo pouze 6 let (19 až 25).

Největší věkový rozdíl mezi dvěma po sobě narozenými dětmi se pohyboval od požadovaných 10 do 18 let. Průměr činil 12,6 roku. Největší rozdíl mezi prvním a posledním narozeným dítětem pak byl více než 21 let.

Nejstaršímu z nejmladších dětí probandů bylo v době sběru dat 12 let. Všichni probandi se tedy nacházeli v situaci, kdy pro ně byly otázky výchovy a rodičovství stále aktuální. Výzkumný soubor tak získává na homogenitě, ale na druhé straně je ochuzen o zkušenosti, které by mohli poskytnout rodiče, jejichž děti jsou již všechny dospělé.

Nejvyšší dosažené vzdělání většiny probandů je střední. Pouze jedna probandka má vzdělání vysokoškolské. Tyto informace nejsou překvapující vzhledem k věku, ve kterém se probandům narodilo první dítě.

Tabulka 1: Charakteristiky výzkumného souboru

	Pohlaví (M = muž, Z = žena)	Počet dětí, jejich věk a pohlaví (dívky tučně)	Věk	Věk při narození nejstaršího dítěte	Věk při narození nejmladšího dítěte	Největší rozdíl mezi dvěma po sobě narozenými dětmi	Má proband všechny děti se stejným partnerem?	Rodinný stav (M = manželství, R = rozvedený)	Vzdělání	Zaměstnání	Děti žijící ve společné domácnosti
1.	Z	2 - 22, 10	42	20	32	12	Ne	R	SŠ	pečovatelská sl.	všechny
2.	M	4 - 23, 16, 4 , 1,5	46	23	44	12	Ne	M	SŠ	vedoucí prodeje aut	mladší 2
3.	Z	3 - 24, 20 , 8	44	20	36	12	Ano	M	SŠ	administrativa	všechny
4.	Z	2 - 16, 3	37	21	34	13	Ne	M	Uč	kvalitářka	vše
5.	M	2 - 22 , 12	43	21	31	10	Ano	M	Uč	strojník, truhlář	mladší
6.	Z	2 - 22 , 12	42	20	30	10	Ano	M	SŠ	kosmetička	mladší
7.	Z	3 - 15, 13 , 3	36	21	33	10	Ne	R	SŠ	obsluha v kavárně	všechny
8.	M	3 - 25, 9 , 9	44	19	35	16	Ano	M	SŠ	IT	mladší 2
9.	Z	3 - 25, 9 , 9	43	18	34	16	Ano	M	Uč	prodavačka	mladší 2
10.	Z	3 - 23 , 21 , 7	45	22	38	14	Ne	R	SŠ	celní zástupce	nejmladší
11.	Z	2 - 19 , 9	44	25	35	10	Ano	R	SŠ	mzdová účetní	všechny
12.	Z	3 - 21 , 3 , 1	40	19	39	18	Ne	M	Uč	dělnice	mladší 2
13.	M	2 - 21 , 9	44	23	35	12	Ano	M	Uč	stavbyvedoucí	všechny
14.	Z	2 - 21 , 9	40	19	31	12	Ano	M	SŠ	pomocná účetní	všechny
15.	Z	2 - 18, 8	41	23	33	10	Ano	R	SŠ	mzdová účetní	všechny
16.	M	3 - 21 , 16 , 2 , 5	45	24	42	14	Ano	M	SŠ	obráběč kovů	všechny
17.	Z	3 - 21 , 16 , 2 , 5	41	20	38	14	Ano	M	VŠ	probační a med. sl.	všechny

6.6. Sběr dat

Data byla získávána pomocí polostrukturovaného rozhovoru neboli interview. Ten řeší nevýhody jak strukturovaného, tak nestrukturovaného rozhovoru, a je tak vůbec nejrozšířenějším typem interview. Jsou při něm předem stanoveny okruhy otázek, ale dává volnost v pořadí jejich kladení a umožňuje kladení doplňujících otázek (Miovský, 2006).

Tato metoda byla zvolena, protože umožňuje tazateli pokládat doplňující otázky, které nejsou předem připraveny, ale vyvstávají na základě odpovědí probanda. Také umožňuje pružnost z hlediska pořadí a formulace otázek. Všechny rozhovory byly se souhlasem účastníků zaznamenány na diktafon. Díky nahrávce přesného znění celého rozhovoru je sníženo riziko ztráty dat, ke které by mohlo dojít při samotném písemném záznamu.

V první části rozhovoru byl proband dotazován na některé demografické údaje. Dále se přešlo k samotnému jádru rozhovoru, kde byly probandům kladeny následující otázky:

- 1) Co vás vedlo k rozhodnutí přivést na svět vaše nejmladší dítě?
- 2) Jak se vaše starší děti postavily ke skutečnosti, že budou mít dalšího sourozence?
- 3) Jaké jsou vzájemné vztahy mezi vašimi dětmi?
- 4) Jaké pozorujete rozdíly mezi výchovou (nejmladšího a nejstaršího ze) svých dětí?
Které z nich vnímáte jako nejzásadnější?
 - Pociťujete rozdíl v množství fyzických sil?
 - Pociťujete rozdíl v množství zkušeností?
 - Cítíte vliv proměn společnosti na výchovu?
 - Liší se vaše situace z hlediska financí a má to vliv na výchovu?
- 5) Vnímáte nějaké změny na svém přístupu k výchově mezi vašimi dětmi?
(v důslednosti, opatrnosti, aj.)
- 6) Je rozdíl v tom, jak jste se cítili v roli matky/otce kdysi a jak se cítíte nyní?
Co se změnilo a v čem vidíte příčinu té změny?
- 7) Je pro vás náročnější výchova (nej)mladšího nebo (nej)staršího dítěte? Proč?
- 8) Vnímáte větší generační blízkost ke svému staršímu dítěti než k mladšímu?
- 9) Vnímáte nějaký rozdíl v povaze vašeho vztahu s mladším a starším dítětem? Jaký?
- 10) Jak narození nejmladšího dítěte ovlivnilo Vaši rodinu?
 - Změnily se role jednotlivých členů rodiny?

- Změnily se vztahy mezi členy rodiny?
- Co přineslo narození nejmladšího dítěte do vaší rodiny dobrého a co naopak problematického?

11) Uvažujete o dalším dítěti?

12) Co byste doporučil/a nebo vzkázal/a lidem, kteří už mají odrostlé dítě a uvažují o dalším, a těm, kteří už malé dítě mají?

13) Je něco, co byste chtěl/a, aby zaznělo, ale v rozhovoru to nebylo zmíněno?

Poslední tři otázky již směřují k ukončení rozhovoru a poslední z nich dává probandům možnost vyjádřit cokoli, co si přejí, aby zaznělo a neodcházeli tak s dojmem, že nedostali prostor, pro všechny své postřehy a myšlenky. Někteří z probandů této možnosti využili, jiní nikoli.

Před započítáním rozhovoru byli účastníci informováni o nahrávání, anonymitě, možnosti od rozhovoru odstoupit a podepsali informovaný souhlas s účastí ve výzkumu, který je součástí příloh této práce.

Před zahájením sběru dat byl proveden zkušební rozhovor s jedním probandem, na jehož základě byla stanovena přibližná délka rozhovoru, o které budou probandi předem informováni, aby věděli, kolik času je potřeba si na rozhovor vyhradit. Dále bylo cílem rozhovoru zjistit, zdali budou otázky pro probandy srozumitelné.

V závislosti na pilotním rozhovoru byly některé rozhovorové otázky upraveny a rozhovor byl také obohacen o další otázku. Další otázky se vynořily v průběhu sběru dat, nevyjádřili se tak k nim všichni probandi.

Délka rozhovorů se mezi probandy výrazně lišila. Zatímco nejkratší rozhovor trval necelých devět minut, nejdelší trval přibližně o dvacet minut déle. Průměrná délka rozhovoru pak byla přibližně šestnáct minut.

6.7. Zpracování dat

Data byla zpracována technikou deskriptivní obsahové analýzy v pořadí, které odpovídá výše stanoveným výzkumným otázkám. Při aplikaci tohoto přístupu se výzkumník co nejvíce opírá o daný text, v tomto případě o přepisy rozhovorů. Kategorie zde tvoří poznámky, které označují text. Jedná se o postup analytické indukce, tedy směřování

od jednotlivostí k obecnému. Limitem využití této techniky ke zpracování dat v kvalitativním výzkumu je možnost ovlivnění výsledných dat výzkumníkem (Plichtová, 1996 in Miovský, 2006).

Obsahová analýza je výzkumnou technikou pro vytváření opakovatelných a odůvodněných závěrů z dat k jejich kontextu. Hodí se ke zpracování dosud málo sledovaných fenoménů nebo nestrukturovaných materiálů. Její nejširší využití je právě v oblasti humanitních a sociálních věd (Krippendorff, 1981).

Všechny rozhovory byly technikou doslovné transkripce převedeny do písemné podoby a vytištěny. Některé úryvky z rozhovorů, které se objevují v textu této práce, prošly dále drobnou stylistickou úpravou z důvodu lepší srozumitelnosti pro čtenáře. Doslovný neupravený přepis jednoho z rozhovorů čtenář nalezne v přílohách této práce.

Následně bylo provedeno barevné rozčlenění textu podle příslušnosti k jednotlivým výzkumným otázkám. Takto zabarvený text byl označen kódy pomocí metody otevřeného kódování. Jeho cílem je, jak uvádí Hendl (2016), tematické rozkrytí textu.

Vystoupila tak na povrch témata, ke kterým se probandi vyjadřovali, ať už se jednalo přímo o odpověď na položenou otázku nebo o jinou informaci, která nějak souvisí s celkovým tématem výzkumu.

Dalším krokem bylo vytvoření datové tabulky, kde bylo zpřehledněno, jestli a jak se jednotliví probandi vyjadřují k identifikovaným tématům. Stále jsem se při tom držela zařazení témat ke konkrétním výzkumným otázkám.

8. Výsledky

Výsledky jsou rozděleny a seřazeny podle jednotlivých výzkumných otázek. Rozsáhlejší kapitoly jsou pro lepší přehlednost dále členěny podle jednotlivých témat, která se k dané výzkumné otázce vážou.

8.1. Rozdíly mezi výchovou staršího a mladšího dítěte

V následujícím textu se věnuji výsledkům, které se vztahují k první výzkumné otázce, která zní: V čem spatřují rodiče rozdíl mezi výchovou staršího a mladšího dítěte s věkovým rozdílem minimálně deset let?

Vztahovaly se k ní rozhovorové otázky 4-7, které zněly takto:

4) Jaké pozorujete rozdíly mezi výchovou (nejmladšího a nejstaršího ze) svých dětí? Které z nich vnímáte jako nejzásadnější?

- Pociťujete rozdíl v množství fyzických sil?
- Pociťujete rozdíl v množství zkušeností?
- Cítíte vliv proměn společnosti na výchovu?
- Liší se vaše situace z hlediska financí a má to vliv na výchovu?

5) Vnímáte nějaké změny na svém přístupu k výchově mezi vašimi dětmi? (v důslednosti, opatrnosti, aj.)

6) Je rozdíl v tom, jak jste se cítili v roli matky/otce kdysi a jak se cítíte nyní? Co se změnilo a v čem vidíte příčinu té změny?

7) Je pro vás náročnější výchova (nej)mladšího nebo (nej)staršího dítěte? Proč?

Vykrystalizovalo tak větší množství témat. V případě některých z nich však mnoho rozdílů podle rodičů vyplývá zejména z rozdílné povahy či pohlaví dětí nebo odlišné životní situace. Někteří z nich mají dvě děti narozené po časovém odstupu, jiní naopak měli dvě větší děti, když se jim narodilo nejmladší.

8.1.1. Množství zkušeností

Dvanáct z probandů vyjádřilo, že vnímají určitý vliv nabytých zkušeností na výchovu mladšího dítěte. Shodují se zejména v tom, že při prvním dítěti se člověk všechno učí, protože to dělá poprvé. Prvorodič více reaguje na pláč dítěte. Má totiž větší obavy z toho, co může pláč signalizovat. Jedna z probandek tuto změnu popisuje

následovně: „*Když seš prvorodička, tak máš ze všeho stres, úplně ti přijde svět najednou úplně jinej. Uplně se ti změní hodnoty a všechno a musíš to tak nějak vstřebat. A to potom, teď už to bereš všechno jako přirozený prostě. Jo a nebo aj když je to dítě nemocný, tak dřív sem se vším letěla hned k doktorce, s každým prdem, jak se říká. A teďka vyčkávám a snažím se to dělat nějak sama. Určitě ty zkušenosti, to dělá hodně.*“ Změnu, která přímo souvisí s velkým věkovým rozdílem, však uvedla pouze jedna účastnice, a to, že může vidět, kde dělala chyby ve výchově staršího dítěte. Ostatní uváděné rozdíly v množství zkušeností by, dle mého názoru, mohly být podobné i u rodičů, kteří mají děti s menším odstupem.

V odpovědích účastníků, kteří vliv zkušeností negují, se objevují různé důvody. Může mezi ně patřit odlišná povaha dětí, díky které i výchova musí probíhat jinak, nebo domnělá celková absence zkušeností. Dva probandi uvádějí, že po tak dlouhé době člověk hodně zapomene a začíná tak znova. „*Možná jenom na začátku, ale ani ne, protože deset let je takovej rozdíl, že máš pocit po deseti letech, když se ti narodí to mimino, že začínáš znova. Jsou tam jenom záblesky, ale stejně se toho bojiš úplně stejně.*“

8.1.2. Fyzické síly

Pokles fyzických sil v souvislosti s rodičovstvím, podle vyjádření účastníků tohoto výzkumu, trápí spíše ženy. Z jedenácti lidí, kteří vyjádřili v určitém smyslu pokles fyzických sil, bylo deset žen a pouze jeden muž. Nejčastěji zmiňovaným projevem úbytku fyzických sil je únava, dále je ve vyšším věku pro rodiče náročnější noční vstávání k miminku a hůře snáší s ním spojené nevyspání. Kromě fyzického vyčerpání zmiňují probandi také únavu psychickou. „*Když byl člověk mladší, tak toho bych řekla, vydržel víc. Teď jakoby to unavuje. Jo, že něco mu vysvětlovat jako ne, to nesmíš nebo to.*“

8.1.3. Proměny společnosti

V této otázce se většina probandů shoduje. Jako nejvýznamnější prvek se zde objevuje pokrok v technice. Nejvíce probandi uvádějí užívání mobilních telefonů a tabletů dětmi, což je jimi vnímáno spíše negativně. „*Před deseti, patnácti lety nebyl ten přístup, nebyl ten internet a všechno to. Děti chodily víc ven a je to prostě teďka složitější je vychovávat. Ty děti mají tendenci hodně sedět u počítače a my vlastně nevíme, jak si s tím*

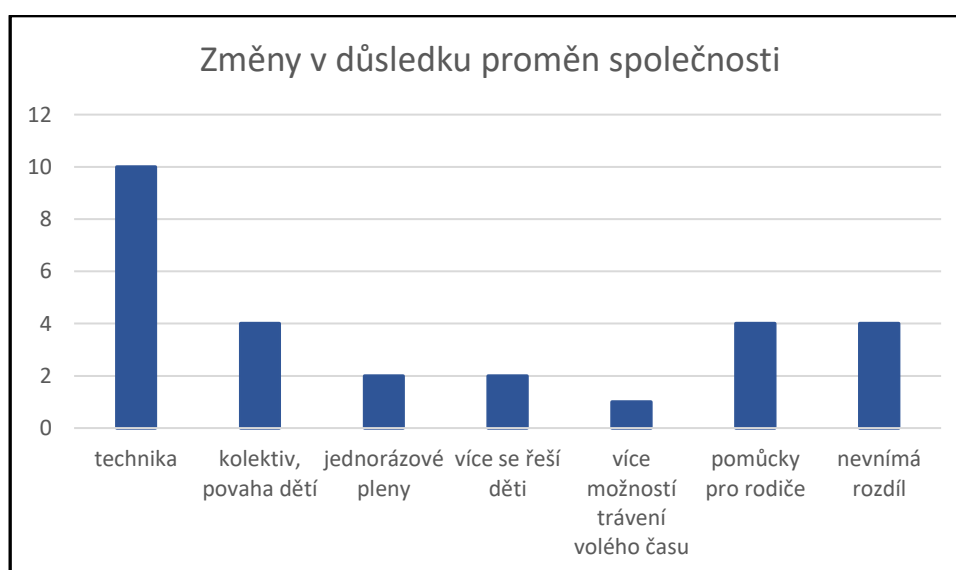
poradit, protože nevíme, jak na to reagovat, protože neznáme tady tohle.“ Technický pokrok však vidí také v přístupnosti informací díky internetu nebo televizi.

Další změny vnímají probandi ve větší nabídce možností pro rodiče. Ta spočívá v možnosti využití jednorázových plenek, hotové stravy pro nejmenší děti, sedaček pro děti, elektronického babysittingu nebo v širším spektru nabídky možností trávení volného času.

Některé matky mají dojem, že oproti dřívějšímu dnes dětské kolektivy nedrží při sobě tak jako dřív. Jedna z nich zmiňuje, že i ve škole jsou děti více vedeny k individualismu a cílevědomosti.

Mezi probandy se našli i lidé, kteří žádnou změnu ve společnosti nezaznamenali. Dva to odůvodňují tím, že pro ně jsou důležité vlastní názory nebo zkušenosti a společností se tak nenechají ovlivnit. Odpovědi probandů na tuto otázku shrnuje Graf 1.

Graf 1: Změny v důsledku proměn společnosti

8.1.4. Finanční situace

Přestože narození dítěte znamená pro rodinu zvýšení výdajů, většina účastníků výzkumu se vyjadřuje, že oproti situaci, kdy vychovávali své první dítě, se jejich finanční situace zlepšila, protože během let už si rodina dokázala vytvořit zázemí.

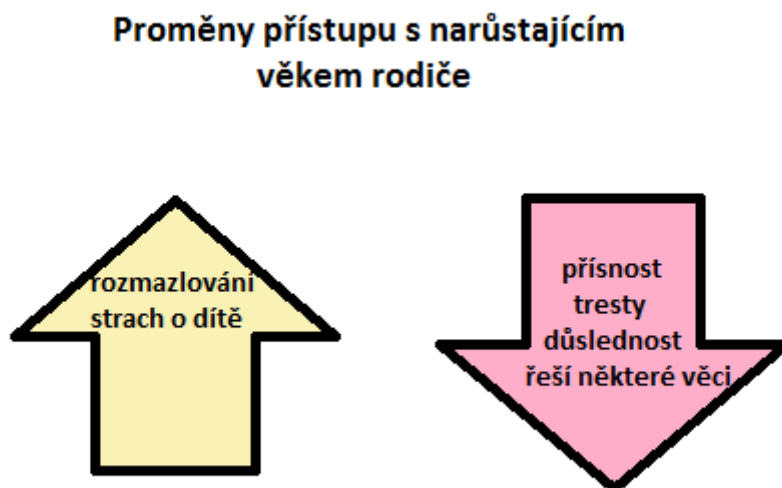
Mladšímu dítěti se tak dostává věcí, které starší dítě nemělo. Například mají více hraček, hezčí oblečení, více kroužků nebo je rodiče mohou brát na rodinné dovolené. Objevily se také odpovědi, že mají rodiče, i díky lepší finanční situaci, na mladší dítě více času. Někteří účastníci považují nejmladší dítě za rozmazlené, jiní negují případný vliv lepší finanční situace na výchovu dítěte.

Někteří probandi uvádějí, že právě z finančních důvodů odkládali narození dalšího potomka. Pouze ve dvou případech se objevilo zhoršení finanční situace při narození dalšího potomka a ve dvou se situace z pohledu probanda neliší.

8.1.5. Přístup

Toto téma zahrnuje několik dílčích témat. Celkově se rodiče vyjadřují, že nyní berou výchovu jinak. K jednotlivým tématům se však vyjadřují poměrně rozdílně. Schéma 1 ukazuje, které prvky se v přístupu probandů s narůstajícím věkem vyskytují více a které naopak méně. Schéma se týká převážně vlastností, kde se objevila shoda mezi více probandy, nevylučuje však možnost výskytu odpovědi zcela opačné.

Schéma 1: Proměny přístupu s narůstajícím věkem rodiče

Největší shoda mezi probandy ve změně přístupu je větší opatrnost a strach o dítě. Pouze jedna probandka se vyjádřila, že se o druhé dítě strachuje méně a dává mu tak větší volnost, než mělo první dítě. Mimo to popisují někteří probandi větší strach o starší

dítě v období po narození, protože neměli zkušenosti a nevěděli, co mohou od které situace očekávat.

V otázce důslednosti, se více rodičů vyjadřuje ve smyslu menší důslednosti u mladšího dítěte. Výjimku tvoří převážně rodiče, jejichž mladší dítě má diagnostikované ADHD. V těchto případech však vyšší důslednost nesouvisí s věkem nebo zkušenostmi rodiče, ale převážně s povahou dítěte. Zvláštním faktem je, že ze čtrnácti rodin účastníků výzkumu se u tří objevuje nejmladší dítě s ADHD a další čtyři rodiče popisují své mladší dítě, ve srovnání se starším, jako energičtější.

Všichni probandi, kteří se vyjadřují k tématu přísnosti, se shodují, že k nejmladšímu dítěti jsou benevolentnější. Mladším dětem rodiče více dovolí, méně řeší, když dítě něco rozbije a jsou celkově méně trestány. *„No mladší se ulevuje že jo. A hodně. (...) Tamtu, když bylo zle, tak prostě dostala a tady na tu jediné křičím, a když vidím, že to, tak to vzdám. Lenost no.“*

„No na starší jsem byla tvrdší a mladší, ta už může všechno. Ne, nemůže úplně všechno, ale je rozmazlená. Ta už je prostě rozmazlená. Ve dvaceti letech chceš zaprvé asi každému předvíst, že seš máma, to je takovej můj pocit. Že prostě dokážeš bejt tou mámou, že dokážeš vychovávat, takže ta přísnost tam je i z tohohle důvodu. Z dalšího důvodu si myslím, že jsem byla přísnější, protože ty finance nebyly takový, (...) takže když dítě roztrhalo tepláky, tak dostalo, protože nebylo dalších dvacet tepláků“

Nejrozporuplněji se v otázce přístupu probandi vyjadřovali ohledně trpělivosti. Ačkoli na ni nebyli probandi v rozhovoru dotazováni, pět z nich ji přesto zmínilo. Z toho u tří se trpělivost snížila a u dvou naopak zvýšila. Této otázce by tedy bylo vhodné se věnovat v rámci budoucího výzkumu.

8.1.6. Rodičovská role

Hlavním jmenovatelem tohoto tématu jsou zkušenosti. Díky nim se rodič v pozdějším věku cítí ve své roli jistější. Probandi uvádějí, že s odstupem času si vlastní rodičovskou roli více uvědomují a vnímají také větší zodpovědnost, která se s ní pojí. *„Myslím si, že když se mi narodilo první dítě, v třiadvaceti letech, byl jsem sám ještě dítětem. Nechci říct, že jsem se toho lekl, tenkrát to bylo normální mít tahle mladej jakoby dítě, ale rozhodně jsem nebyl tak zodpovědný, jako jsem dneska.“*

Několik rodičů také uvádí, že mladší dítě si mnohem více uvědomují, prožívají a užívají, zatímco z dětství starších dětí hodně zapomněli. Objevily se také odpovědi, že jako mladí rodiče probandi negativně prožívali omezení vlastního volného času rodinným životem. „*Ted' to беру víc jako zodpovědně, než v těch jednadvaceti. To jsem z toho byla taková spíš smutná. Jsem si moc neužila no.*“ Specifika prožívání rodičovské role při prvním a nejmladším dítěti zachycuje Schéma 2.

Pouze tři probandky žádnou změnu v prožívání vlastní rodičovské role necítí. Jedna z nich se vyjadřuje takto: „*Já si myslím, že v roli matky se cejtím vždycky strašně dobře, protože mě to hrozně naplňuje. Jestli to je nějaký rozdíl? Já si myslím, že ne.*“

Schéma 2: Rodičovská role

8.1.7. Náročnost

V této kapitole bylo zmíněno několik oblastí, ve kterých se může lišit výchova dětí s velkým časovým odstupem. Co ale považují rodiče za celkově náročnější? I zde se odpovědi účastníků poněkud rozcházejí. Přehled odpovědí zobrazuje Graf 2.

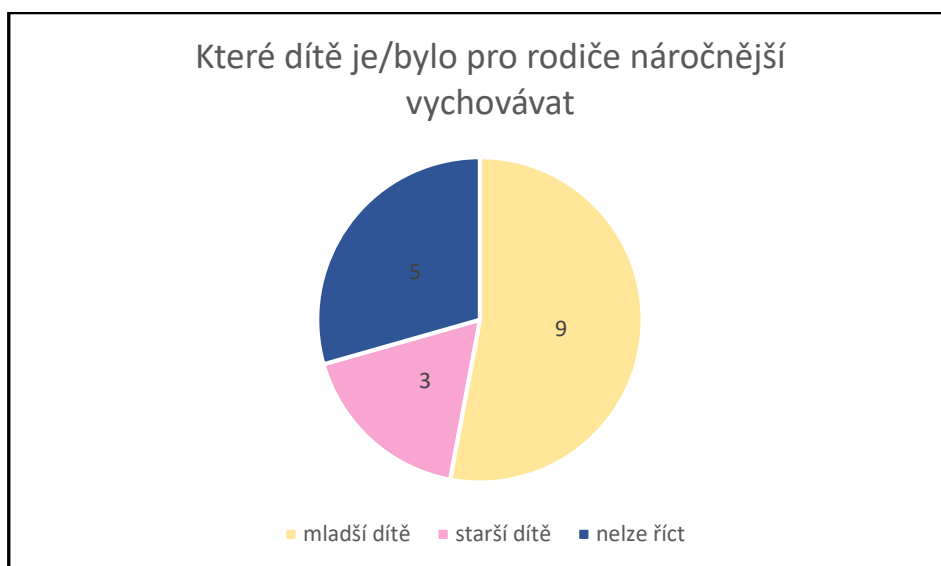
Rodiče, kteří uvádějí, že pro ně byla náročnější výchova staršího dítěte, uvádějí jako důvody nedostatek zkušeností, financí a jeden z nich zmiňuje, že v době, kdy se narodila mladší dcera, už byla starší ve věku, kdy jim mohla s kdekým pomoci, takže na mladší nebyli dva, ale tři.

Jako příčina větší náročnosti výchovy mladšího dítěte bývá nejčastěji uváděna náročnější povaha dítěte nebo odlišná situace a také pokles sil spojený s vyšším věkem rodiče. Přibližně polovina probandů považuje povahu svého mladšího dítěte

za výchovně náročnější. Téměř pro všechny z nich je toto dítě také celkově výchovně náročnější. Nikdo z probandů neuvedl, že by pro něj byla z důvodu povahy dítěte náročnější výchova staršího z dětí.

Část probandů nedokáže určit, které dítě pro ně bylo rodičovsky náročnější. Opět se zde objevuje zdůvodnění odlišnou povahou dětí a situace, která jim znemožňuje označit jedno nebo druhé dítě za náročnější. „Nevim. Každý má jako svoje. Holky byly dvě, byly dva roky po sobě, takže byly současně hodně malé. Takže to taky nebylo snadný, ale byla jsem zase mladší a bylo to prostě jiný. A byly jsme doma. Se synem to je řekla bych teď třeba náročnější, ale zas když potřebuju, tak nejsme sami, mám partnera. Žijeme na vesnici. Holky jsem vychovávala, bydleli jsme v paneláku.“

Graf 2: Které dítě je/bylo pro rodiče náročnější vychovávat

8.2. Změny, ke kterým došlo v rodině po narození mladšího dítěte

Zde se věnuji druhé výzkumné otázce, tedy: Jakým způsobem ovlivňuje narození mladšího dítěte rodinné fungování, strukturu rodiny a rodinné vztahy v rodině s alespoň jedním dítětem starším deseti let?

V souvislosti s ní byly probandům kladeny tyto otázky:

2) Jak se vaše starší děti postavily ke skutečnosti, že budou mít dalšího sourozence?

3) Jaké jsou vzájemné vztahy mezi vašimi dětmi?

10) Jak narození nejmladšího dítěte ovlivnilo Vaši rodinu?

- Změnily se role jednotlivých členů rodiny?
- Změnily se vztahy mezi členy rodiny?
- Co přineslo narození nejmladšího dítěte do vaší rodiny dobrého a co naopak problematického?

Někteří probandi žádnou změnu v rodině po narození nového člena nepocítili. Většina z nich však nějakou změnu zaznamenala, ať už šlo jen o zvyknutí si staršího dítěte na sourozence nebo o výraznou změnu, která se dotkla většiny oblastí jejich života. „*Tak se to všechno přizpůsobilo. Aspoň já jsem taková, že všechno tomu přizpůsobím, takže o 1000 % pro mě. Jako můj život o 1000 %. Já jsem se stala naplno opět matkou se vším všudy na 1000 na 2000 %. Všechno prostě jde stranou, i tatínek, takže jo no, úplně jinej život. Nikdo to nechápe, kdo mě znal předtím.*“

8.2.1. Přijetí staršími dětmi a vzájemné vztahy mezi sourozenci

Patnáct rodičů uvádí, že jejich starší děti se postavily ke skutečnosti, že budou mít sourozence, pozitivně. Pojmy, kterými se rodiče vyjádřili, se však mírně lišily. Mimo výraz „dobře“, se objevila i slova jako „úžasné“, „skvěle“ nebo „nadšeně“. Jen dva probandi uvádí neutrální postoj starších dětí a nikdo se nesetkal s reakcí negativní. Některé rodiče byli tázáni také na to, jestli jejich děti někdy předtím projevily přání mít sourozence. Dvě třetiny z nich, uvedly, že ano.

„*Podle mého se těšila. Ani nežárlila, těšila se a my jsme se to snažili dělat tak, aby to přijmula úplně v pohodě. Takže si myslím, že tam to bylo úplně skvělé. To třeba když se*

zeptáme tyhle, že bysme si pořídili ještě jedno, tak ta rezolutně řekne ne, že nechce už žádnýho sourozence ani náhodou. “

I současný vztah mezi sourozenci popisuje většina rodičů jako dobrý. Opakovaně se v odpovědích objevuje opatrující až rodičovský vztah staršího sourozence k mladšímu a respekt, který chová mladší dítě ke staršímu sourozenci. Zmiňují však také, že vzhledem k většímu věkovému rozdílu mají sourozenci rozdílné zájmy. Sedm probandů spontánně vyjádřilo, že starší děti se určitým způsobem zapojily do péče o mladšího sourozence. Většinou šlo zejména o hlídání mladšího sourozence, když rodiče nebyli doma. Jen jedna matka uvedla, že mezi jejími dětmi panuje výrazná rivalita, a to zejména o pozornost matky.

Pět rodičů zmínilo, že vychovávat sourozence, které dělí tak velký věkový rozdíl, je pro ně jako vychovávat dva jedináčky. Jsou-li děti od sebe výrazně věkově vzdáleny, je pro ně náročnější si k sobě najít cestu, protože mají méně společných zájmů a aktivit. S odchodem starších dětí z domu nebo na vysoké školy se také snižuje vzájemný kontakt mezi sourozenci. Jedna z probandek má takovou zkušenost z pohledu staršího sourozence: *„No to já teďka spíš vnímám s tou ségrou, jak já mám ty ségry od sebe, když to teď vnímám jako dospělej člověk, že s tou, co je o 12 let, s tou jsem měla vztah úplně super, ona k nám i pak jezdila, když už jsem měla děti na prázdniny a tak, ale s tou mladší, ta je o 16, tak když už já jsem vypadla z domu a jí bylo těch šest, tak jsme úplně ztratily ten kontakt. A už jsme k sobě nenašly nějak tu cestu skrz její pubertu a tak. A vlastně až teďka jak maturovala předloni, tak jsme se začaly víc scházet a víc se s ní bavím, protože ta starší už má zas dítě, tak je to jiný. A že fakt jsme k sobě našly cestu, až když měla trošku tu mentalitu jako na mojí úrovni. “*

8.2.2. Vztahy

Podle zkušeností většiny účastníků tohoto výzkumu narození dítěte po delší době vztahy v rodině buď neovlivní vůbec, nebo je ovlivní spíš pozitivně. Malé dítě vztah nejen rodičů, ale i rodiny jako celku oživí tím, že do něj přinese něco nového. Rodinné vazby po narození mladšího dítěte jsou probandy popisovány jako hlubší a pevnější. *„No nás to, řekl bych, utužilo. Nebo to jsem možná řekl špatně, ale jak už byl takovej stereotyp, tak se zase rozeběhl takovej ten klasickej rodinnej život (...) a prostě to stmelilo víc ty vztahy naše. “*

Některé rodiny se však musí potýkat s tím, že po narození miminka zbývá méně času na starší dítě nebo partnera. Jen někteří z nich mají pocit, že to negativně ovlivňuje jejich

vzájemné vztahy. Jedna probandka to však uvádí jako jednu z příčin následného rozpadu manželství.

8.2.3. Změny k lepšímu

Kromě zlepšení vztahů v rodině přináší narození dítěte do rodin s většími dětmi i další pozitiva jako je radost a láska, kterou malé děti přináší, impuls, oživení rodinného života a naplnění domácnosti. Rodiny s většími dětmi už mají klidnější život, který se může stát až stereotypním. Malé dítě pak tento stereotyp naruší a přinese rodině nové podněty a zážitky. Rodiče také často zmiňují, že s malým dítětem člověk psychicky omládne.

Další věcí, kterou rodiče vnímají pozitivně, je, že jejich starší dítě získá sourozence. Starší dítě se tak musí vypořádat s novou situací a naučit se dělit o pozornost rodičů i materiální věci. Také je svědkem toho, jak probíhá vývoj malého dítěte a péče o něj. Pro každého však spočívá pozitivní přínos dítěte do rodiny v něčem jiném, často i v nekonkrétních věcech. Jeden z manželských párů se například shoduje v tom, že narození mladšího dítěte bylo pro ně impulsem pro postavení rodinného domu, což oba vnímají jako významnou pozitivní změnu.

8.2.4. Problematické změny

Ani zde se probandi v odpovědích příliš nescházejí. Z odpovědí probandů v rozhovoru však lze říci, že člověk s narozením miminka znovu přijde o jistou svobodu a pohodlí, které postupně získal s tím, jak starší dítě vyrůstá a stává se v čím dál více ohledech samostatné.

Jako problematickou probandi vnímají také finanční zátěž, která je s příchodem nového člena spojena a rovněž závazek do budoucna, který se s miminkem pojí. S větším počtem dětí, pociťují někteří rodiče také větší strach o ně. Dalšími problémovými prvky spojenými s touto změnou mohou být fyzická únava, stres nebo žárlivost mezi dětmi.

Jedna probandka uvádí, že v jejich rodině tkví velký problém v tom, že děti výrazně věkově rozdílné musí sdílet jeden pokoj. Našli se i takoví probandi, kteří si žádný problém vyplývající z narození nejmladšího dítěte neuvědomují.

Málokterí probandi vnímají negativní ovlivnění, co se týče trávení volného času. Případné omezení spojené s narozením miminka vidí jako dočasné. Mnoho aktivit lze podle

nich dělat i s dětmi. Pouze jedna rodina vnímá výrazné omezení a podřízení volného času dítěti.

Tam, kde jsou starší děti většinu času mimo domov, řeší někteří rodiče problémy s hlídáním. Zde může hrát roli vyšší věk rodičů a s ním i vyšší věk prarodičů, kteří tak mohou být méně schopní nebo ochotní vzít si malé dítě na starost.

8.3. Motivace rodičů k rozšíření rodiny o další dítě

Třetí výzkumná otázka zněla: Jaká je motivace lidí k rozšíření rodiny o další dítě, když nejmladšímu z dětí už je alespoň deset let? Vztahovala se k ní pouze jedna z rozhovorových otázek, a to: 1) Co vás vedlo k rozhodnutí přivést na svět Vaše nejmladší dítě?

Jako dva nejvýznamnější motivy se zde objevilo vlastní přání mít ještě jedno dítě a přání partnera mít dítě. Často se oba tyto motivy objevily současně. Většina probandů (celkem 12) uvádí, že si vždycky přáli a plánovali ještě jedno dítě mít.

Pouze tři probandi uvádí přání partnera jako výhradní důvod narození nejmladšího dítěte. Všichni z nich již měli z předchozích vztahů dvě děti. *„Tak to byla ta nová partnerka, tam jsem předpokládal, že jedno dítě, protože dvě už jsem měl, že jedno s ní mít budu no, a tak mam rád děti no.“*

Lidé, kteří mají obě děti s jedním partnerem, uvádějí, že dlouhá doba, která dělí narození jejich dětí, je důsledkem finančního nedostatku spojeného s budováním rodinného zázemí, například se stavbou domu. U dvou párů je pak rozdíl důsledkem zdravotních komplikací, které neumožňovaly mít dítě dřív. *„No hlavně jsme chtěli, aby ten starší nebyl sám, aby měl nějakýho sourozence. Hlavně my jsme nepočítali s tím, že to bude po deseti letech. Já jsem myslela, že půjdu na rok do práce, a pak třeba že bych zase šla na mateřskou. No ale ono to je rok, dva, tři, tak ještě jsme byli mladý, neměli jsme vybavenej byt. Takže tím, že jsem nastoupila po mateřský, tak najednou byly penízky, takže jsme chtěli vybavit tohle, tohle, tohle. No a čas běžel, až najednou to bylo, že jsme říkali, no teď už bysme měli nejvyšší čas.“*

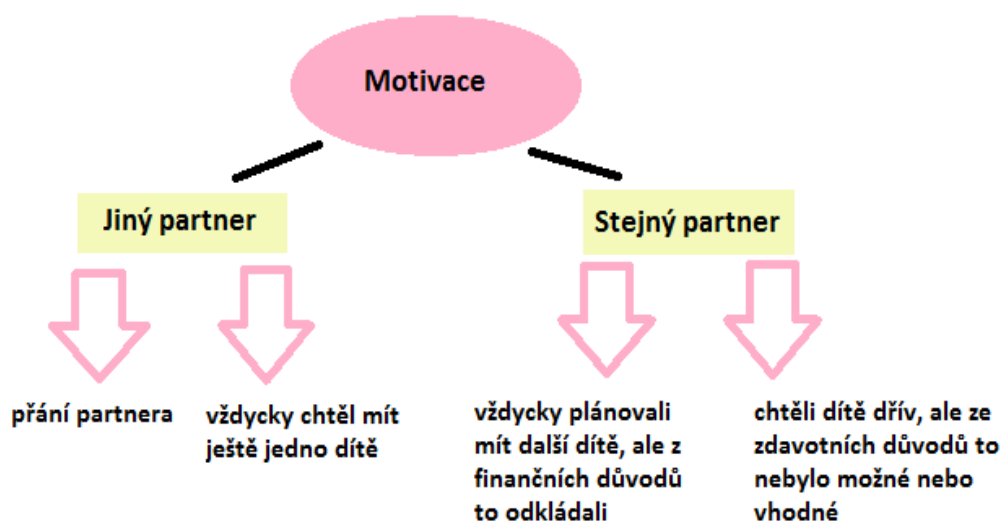
Motivaci probandů ve vztahu k tomu, zda mají obě děti s jedním či dvěma partnery zachycuje Schéma 3. V případě rodičů, kteří mají obě děti s jedním partnerem, se spíše než o motivaci jedná o důvod, proč děti dělí tak dlouhá doba, protože všichni měli další dítě dlouhodobě v plánu.

Dalšími motivy, které probandi uvedli, bylo: předejít samotě potom, co odejdou starší děti z domu, předejít osamocení staršího dítěte po smrti rodičů, doporučení psychiatra, touha zažít ještě jednou mateřskou roli, přání mít syna a také užít si rodičovství v době, kdy má rodina finanční dostatek a moci tak dítěti kupovat hezké vybavení a další věci, na které dřív nebylo dost peněz.

„Nevim, asi jsem měla pocit, že bych to ráda ještě jednou zažila, ještě jednou byla máma.“

„Protože jsem nikdy nechtěla jedináčka, nechtěla jsem, aby byl sám syn. (...) Že tady bude ta ségra. Ať má sourozence o deset dvacet let staršího, tak prostě má.“

Schéma 3: Motivace rodičů

8.4. Vztahy mezi probandem a jeho dětmi

Poslední výzkumnou otázkou bylo: V čem se liší vztah rodiče a staršího dítěte od vztahu rodiče a mladšího dítěte v rodině, kde tyto děti dělí věkový rozdíl minimálně deset let? Vztahovaly se k ní rozhovorové otázky 9 a 10.

8) Vnímáte větší generační blízkost ke svému staršímu dítěti než k mladšímu?

9) Vnímáte nějaký rozdíl v povaze vašeho vztahu s mladším a starším dítětem? Jaký?

I v tomto tématu se, přirozeně, často objevují odpovědi, že rozdíl ve vztahu k dětem je způsoben jejich povahou, pohlavím nebo aktuálním věkem. Přesto v odpovědích můžeme nalézt určité podobnosti.

Starší dítě berou probandi obvykle jako dospělého, se kterým si můžou povídat. Zájmy a problémy starších dětí jsou rodiči blíží. U mladších dětí je vztah stále hodně o výchově a řeší se převážně škola. Na druhé straně s mladším dítětem je vztah bližší z jiného hlediska. Na rozdíl od starších sourozenců jsou malé děti mazlivé a víc o kontaktu. Také s nimi obvykle rodič tráví více času, protože starší děti už mohou žít částečně či úplně mimo domov.

Většina probandů nějakým způsobem pocítuje větší generační blízkost se starším dítětem. Nejvíce to vnímají právě v tom, že starší dítě už je skoro nebo úplně dospělé, a tedy rodiči mentálně blíží, zatímco mladší je stále ještě dítě. Objevily se ale i postřehy, že když vyrůstalo starší dítě, tak rodič lépe stíhal. *„Ted’ je ve třetí třídě, tak začínáme vyjmenovaný slova, a když si vzpomenu na to, jak jsme se někdy potřebovali učit s téma staršíma dětma na základní škole, a jak to člověk těžce doloval z tý hlavy, tak ted’ to bude ještě o těch 15 let horší.“*

Celkem deset probandů popisuje, že svůj vztah s nejstarším dítětem vnímá spíš jako kamarádský, než jako vztah rodič-dítě. Mezi těmito probandy bylo deset matek, ale pouze jeden otec. Jedna z těchto matek uvedla, že nejstaršího syna považuje téměř za bratra. Někteří probandi však řekli, že se snaží mít kamarádský vztah se všemi svými dětmi. Specifika vztahů rodič – starší dítě a rodič – mladší dítě zachycuje přehledně Schéma 4.

Schéma 4: Specifika vztahu rodiče ke staršímu a k mladšímu dítěti

Někteří rodiče se domnívají, že až mladší dítě dospěje, bude vztah s oběma na podobné úrovni, jiní si myslí opak. „*Ted' si se starší hrozně rozumím. Jakoby spíš jako kamarádka než jako mamka. A to si myslím, že už u mladší nedocílím, protože ta už cokoli potřebuje, tak sdílí se ségrou. Už jsou si k sobě přece jenom blíží. Mladší je ode mě o 30 let, starší o 20 let.*“

Jen výjimečně se objevily odpovědi, které žádný rozdíl ve vztahu mezi dětmi nepopisovaly, ať už šlo o otázku generační blízkosti nebo povahu vztahu s jednotlivými dětmi. „*Jednou jsou to děti, a i když mu bude 50, tak furt bude dítě. Furt mu budu kecat do života.*“

8.5. Další výsledky

V závěru rozhovoru byli probandi dotázáni na několik věcí, které přímo nesouvisí s výzkumnými otázkami, ale jistě mohou tento výzkum obohatit. Tyto otázky zněly:

- 11) Uvažujete o dalším dítěti?
- 12) Co byste doporučil/a nebo vzkázal/a lidem, kteří už mají odrostlé dítě a uvažují o dalším a těm, kteří už malé dítě mají?
- 13) Je něco, co byste chtěl/a, aby zaznělo, ale v rozhovoru to nebylo zmíněno?

8.5.1. Další dítě

Nikdo z účastníků výzkumu v současné době neuvažuje o tom, že by měl další dítě. Sedm probandů však uvádí, že po narození nejmladšího dítěte ještě nějakou dobu uvažovali, že by další dítě chtěli. Většina z nich to nakonec zavrhl, protože cítili, že už by na něj neměli dostatek psychických a fyzických sil.

Několik probandů zmiňuje, že vlastní dítě už by nechtěli, ale že očekávají vnoučata od starších dětí. *„No ted' už ne rozhodně. Ted' už si počkám na vnoučata, ale uvažovala jsem ještě pár let zpátky, vlastně ještě do čtyřiceti, než šel do školy, asi tak před pěti lety. Ještě holčičku, takovou tu hodnou právě.“*

8.5.2. Výhody a nevýhody velkého věkového rozdílu mezi dětmi

Mezi probandy se objevili jak rodiče, kteří jsou s věkovým odstupem mezi svými dětmi spokojeni, tak ti, kteří se domnívají, že by jim menší odstup vyhovoval lépe. Krátce zde shrnu, co může být na velkém věkovém rozdílu dobrého a co naopak špatného.

Výhodou výraznějšího věkového rozdílu mezi dětmi je možnost každému se intenzivně individuálně věnovat. To přináší profit nejen pro dítě, ale i rodič si tak může rodičovství více užít. Také se rodičům nabízí možnost hlídání mladšího sourozence starším, zatímco dvě děti narozené krátce po sobě jsou rodiče náročnější. *„Mně se tohleto líbí, že to je po deseti letech. Má to výhodu v tom, že zaprvé, ty holky jsou si vzácnější, protože ta jí má jako vzor tu starší, a za druhý pomůže to té rodině třeba když je nemocná ta mladší, takže hlídání a takovýhle věci. Kdežto když máš děti dva roky od sebe, tak to se nikam nehneš a musíš je hlídat furt obě.“*

Jedna z probandek vyjadřuje, v čem pro ni spočívá výhoda věkové rozdílu následovně: „*Ten desetiletý odstup tam byl vždycky tak, že když jedna má neposlušný období, tak druhá to vyvažuje tím hodným. Nebo když starší byla v té pubertě a trochu si vyskakovala, tak ta mladší byla ta hodná. Já bych řekla, že my furt řešíme jedno. Když je má někdo po dvou letech, tak řeší dvě. Jedna je hodná a řešíme tu druhou. Když řešíme starší vejšku, tak tahle si jede základku a je to pro nás klidnější. Ale kdybychom měli řešit dvě vejšky třeba, tak i finančně by to pro nás bylo hrozně složité. Takhle je puberta a je jenom jedna, ta další přijde až za strašnou dobu. Takže tohle je pro mě úplně wau. Ta představa jet dvě děti za sebou. Takhle to je úplně světlý pro mě. Já bych to teď neměnila.*“

Nevýhodu ve věkovém rozdílu rodiče vidí hlavně pro svoje děti. Ačkoli mají sourozence a mají s ním dobrý vztah, kvůli věkovému rozdílu pro sebe vzájemně nejsou partáky na hraní, protože v odlišném věku mají děti odlišné zájmy. Pro děti může být absence sourozence v podobném věku ochuzení. Pro rozdílně staré sourozence je také obtížnější najít si k sobě cestu. „*Myslím si, že je lepší, když ty děti jsou víc za sebou, protože i když jsou třeba dva tři roky od sebe, tak furt ty děti si pohrajou. Kdežto takhle má každý úplně jiný zájem. Starší maturant, puberták a mladší, ten je ještě jakoby dětskej, že si třeba hraje. Takže si myslím, že když jsou víc za sebou, tak to je na začátku víc náročný, ale potom že se to srovná a víc si myslím vyhrajou.*“

Někteří účastníci výzkumu mají zkušenost jak s velkým, tak i s malým věkovým rozdílem mezi dětmi. I oni zmiňují, že pro děti je lepší odstup menší. „*Určitě je lepší, když má to dítě sourozence, jako nějaký menší ten věkový rozdíl. Třeba tohle bylo od nás takový sobecký, ale nás k tomu nutila ta situace, co byla. Ale je úplně nejlepší mít dvojčata. Je to náročný, ale je to hezčí, lepší, mě to víc uspokojilo.*“

I přes možné vnímané nevýhody rodičovství s velkým časovým odstupem pouze jedna probandka vyjádřila, že s tím, co ví s odstupem času, už by si byla své mladší dítě takto pozdě nepořádila, přestože je ráda, že jej má.

8.5.3. Vzkaz

Většina probandů by lidem, kteří po letech uvažují o dalším dítěti, doporučila, aby „*do toho šli*“. Přestože je to pro někoho výrazný zásah do navykklého života, radost, kterou malé dítě rodičům přinese, převažuje nad ztrátou pohodlí, která jeho příchod do rodiny doprovází.

Někteří rodiče také zmiňují, že ve vyšším věku člověk malé dítě vnímá rozdílně a užívá si ho více než děti, které měl v mladém věku. Dalším velkým plus je pro rodiče to, že s dítětem psychicky omládnou a je pro ně motorem, který je drží v chodu. Rodiče, kteří uvažují nad dalším dítětem, by však měli zvážit, jestli se na další dítě fyzicky i psychicky cítí.

„Jo, je to supr, může to obohatit samozřejmě rodinu, ale pokud už to dítě je vlastně starší a už mají nějaké ty jako třeba hodně cestujou nebo sportujou a maj nějaké ty aktivity, tak tohle je vrátí zas hodně zpátky. Já nevím, dítě je samozřejmě dar a obohatí tě to, někam tě to posune, ale hůř se to zvládá. Já jsem to druhé dítě neměla až tak pozdě jako třeba po čtyřicítce, ale hůř se k tomu dítěti vstává ve dvaceti a hůřve čtyřiceti a na pískovišti a řešit školku a pak první třída... A aby se zamysleli nad tím, co bylo s těma staršíma dětma, co to všechno obnášelo, že to není jenom to krásné miminečko a chodit na ty procházky s tou holčičkou v tom růžovém, ale že tam právě pak nastanou všechny ty věci, ty dětské nemoci a tak.“

Tři probandky by doporučily mít děti raději s menším věkovým rozdílem, zejména kvůli výše zmíněným odlišným zájmům dětí různého věku.

Dvě maminky doporučují mladým lidem, aby neměli první dítě příliš pozdě. Jedné z nich se líbí menší rozdíl, který ji dělí s nejstarší dcerou, druhé zase, že mohla po letech mít ještě jedno dítě.

8.5.4. Manželské páry

Jak už bylo uvedeno, výzkumu se zúčastnily čtyři manželské dvojice. Tři z nich mají dvě děti, jedna má pak dvě starší dcery a jednu po časovém odstupu. Ve všech párech trval rozhovor se ženou déle než s mužem. V jednom případě činil tento rozdíl dokonce dvacet minut.

V párech, kde mladší dítě bylo jejich druhým potomkem, všechny ženy uvedly, že po jeho narození nějakou dobu uvažovaly nad dalším dítětem, zatímco jejich manželé nad dalším dítětem ani neuvažovali. V páru, kde je nejmladší dítě třetím potomkem manželů, o dalším dítěti neuvažoval ani jeden.

Dále ženy, na rozdíl od svých partnerů, vnímají únavu a celkový pokles fyzických sil spojený s rodičovstvím ve vyšším věku. V otázkách přístupu k výchově se partneři víceméně shodují, až na drobné rozdíly, které spočívají převážně v tom, co kdo vnímá jako významné

a má tak potřebu to zmínit. V otázkách týkajících se změn v rodině je pak shoda mezi manželi ještě větší.

9. Zodpovězení výzkumných otázek

1) V čem spatřují rodiče rozdíl mezi výchovou staršího a mladšího dítěte s věkovým rozdílem minimálně deset let?

Rodičovství dětí, které od sebe dělí velký časový odstup, se liší v mnoha ohledech. Rodiče sami však mnoho rozdílů připisují odlišné povaze dítěte nebo jejich životní situaci. Zejména se jim obtížně provádí srovnání, jsou-li děti opačného pohlaví nebo mají-li více než dvě děti.

Množství zkušeností při výchově mladšího dítěte pravděpodobně nesouvisí s věkovým rozdílem mezi dětmi. Zajímavé jsou postřehy některých probandů, že po tak dlouhé době vliv zkušeností necítí, protože hodně zapomněli.

Při výchově dětí ve vyšším věku pocítují zvláště matky významný pokles fyzických či psychických sil, který se projevuje zejména únavou. Podobné srovnání není možné získat porovnáním rodičů, kteří měli všechny děti mladší s těmi, kteří měli všechny děti ve vyšším věku, protože každý má fyzické síly nastaveny jinak.

Mnoho zúčastněných rodičů vnímá ve výchově svých dětí rozdíl spojený s technickým pokrokem. Mladší děti už od mladšího školního věku více tíhnou k počítačům, tabletům nebo mobilním telefonům. Pro některé rodiče to představuje nový problém spočívající ve stanovení a dodržení míry regulace používání těchto věcí jejich dětmi.

Z hlediska finanční situace je na tom většina probandů při výchově druhého dítěte lépe. Během doby, která mezi narozením jejich dětí uplynula, měli dostatek času na to, aby vytvořili pro rodinu zázemí. S tím je spojeno i lepší materiální zabezpečení mladších dětí. Kromě většího počtu hraček se jim dostává také více zážitků.

Změny rodiče vnímají také na svém přístupu. Zatímco přísnosti, důslednosti a používání trestů se zvyšujícím se věkem ubývá, rozmazlování a strachu o dítě naopak přibývá. Ve vyšším věku rodiče také méně řeší drobné problémy, jako to, že dítě něco zničí.

Svou rodičovskou roli si rodiče ve vyšším věku více uvědomují a pocítují tak větší zodpovědnost. Vzhledem k předchozí zkušenosti s rodičovstvím se v této roli také cítí mnohem jistěji. Někteří rodiče zmiňují, že ve vyšším věku berou hodně věcí jinak, dítě si více uvědomují a užívají.

Více než polovina účastníků se shoduje, že náročnější je pro ně výchova mladšího dítěte. Kromě důvodů spojených s vyšším věkem, vidí probandi příčinu zejména v náročnější povaze dítěte. Otázkou ovšem zůstává, zdali jsou mladší děti opravdu výchovně náročnější nebo jde o subjektivní dojem probandů, který může souviset právě s jejich vyšším věkem.

2) Jakým způsobem ovlivňuje narození mladšího dítěte rodinné fungování, strukturu rodiny a rodinné vztahy v rodině s alespoň jedním dítětem starším deseti let?

Všechny starší děti probandů se k narození sourozence postavily pozitivně, případně neutrálně. I vzájemné vztahy mezi dětmi popisuje většina rodičů jako dobré. Při vytváření sourozeneckých vztahů mezi dětmi, které od sebe dělí více než deset let, bývá ovšem problém v nedostatku společných zájmů obou dětí a s odchodem starších z domu také s frekvencí, se kterou se sourozenci stýkají. Je proto pro takové sourozence obtížnější hledat si k sobě cestu. Kromě přátelského vztahu mají starší sourozenci k mladším, podle rodičů, často také vztah opatrovatelský.

Narození malého dítěte do rodiny, kde jsou ostatní děti starší než deset let, do ní přinese oživení a radost. Vzájemné vztahy jsou pak popisovány jako hlubší a bližší. Příčinu tohoto jevu vidím v tom, že před narozením mladšího dítěte už se členové rodiny věnují vlastním zájmům a malé dítě pak naruší stereotyp, spojí členy rodiny a obnoví tak rodinný život.

Zároveň se však musí rodiče vypořádat i s omezeními, která malé dítě přináší. Kromě zásahu do rodinného rozpočtu popisují rodiče i ztrátu pohodlí, které měli. Malé dítě pro rodiče znamená také závazek na dlouhou dobu.

3) Jaká je motivace lidí k rozšíření rodiny o další dítě, když nejmladšímu z dětí už je alespoň deset let?

Motivací rodičů k rozhodnutí pro dalšího potomka bývá často přání nového partnera mít společně dítě, často ve spojení s vlastní touhou po dalším dítěti. Lidé, kteří mají dvě věkově vzdálené děti se stejným partnerem, pak odkládají narození dalšího potomka nejčastěji z finančních nebo zdravotních důvodů, ale záměr mít další dítě byl u nich přítomen od doby zakládání rodiny.

4) V čem se liší vztah rodiče a staršího dítěte od vztahu rodiče a mladšího dítěte v rodině, kde tyto děti dělí věkový rozdíl minimálně deset let?

Všichni rodiče v tomto výzkumu měli své nejstarší dítě ve věku, který nepřesahoval 25 let. Svůj vztah s tímto dítětem většina vnímá jako kamarádský. Příčinou by mohl být právě relativně malý věkový rozdíl mezi nimi a to, že dítě je již dospělé, a tedy rodiči mentálně blíží než mladší dítě. Vztah s mladšími dětmi je však více o fyzickém kontaktu. Malé dítě tráví s rodiči více času a bývá ještě mazlivé. V tomto vztahu však stále hraje důležitou roli výchovné působení rodiče na dítě.

10. Diskuze

Rodinám s velkým časovým odstupem mezi dětmi doposud nebyla věnována výzkumná pozornost. Lze tedy provést srovnání pouze s výzkumy, které se v určitých aspektech s tímto tématem prolínají.

Podle Juby, Le Bourdais a Marcil-Gratton (2001) klesá s vyšším věkem nejmladšího dítěte v rodině pravděpodobnost, že se do ní narodí dítě další. Příčinu toho vidí v tom, že čím starší je nejmladší dítě, tím je větší změna životního stylu, kterou rodina prodělá. Účastníci tohoto výzkumu jsou tedy skupinou odporující těmto závěrům. Nicméně výraznou změnu životního stylu po narození nejmladšího dítěte potvrzují.

Velká část matek v tomto výzkumu sdělila, že oproti situaci, kdy vychovávaly starší děti, se nyní cítí více unavené. Berrymanová a Windridgeová (1998), které porovnávaly skupiny starších a mladších matek čtyřletých dětí, ale zjistily, že v pocitech únavy mladších a starších matek není rozdíl. Ten podle nich hraje spíše to, jestli se jedná o první nebo další dítě matky, přičemž prvorodičky pocítují mnohem větší únavu. Poukazují zde však na výsledky své předchozí studie, kde porovnávaly matky na konci prvního roku života jejich dítěte. V té naopak zjistily, že starší matky se, častěji než mladé, cítí extrémně unavené.

Až na jedinou výjimku nikdo z účastníků tohoto výzkumu nedosáhl vysokoškolského vzdělání a všichni probandi měli první dítě nejpozději ve věku 25let. To odpovídá statistickým údajům. Hašková (2004) uvádí, že podle sčítání lidu v roce 2001, byla až třetina vysokoškolsky vzdělaných žen ve věku třicet let bezdětná, zatímco u žen nižšího vzdělání se jednalo pouze o jednu desetinu.

Fialová, Hamplová, Kučera a Vymětalová (2000) k tomuto tématu zjistili, že mladé, svobodné, vysokoškolsky vzdělané ženy nepovažují založení rodiny za svou životní prioritu. Přitom tři čtvrtiny všech jimi dotázaných mladých žen považovaly rodinný život za velmi důležitý.

Zjištěná lepší finanční situace většiny rodin při narození nejmladšího dítěte je rovněž v souladu s dosud realizovanými výzkumy. Například Berrymanová a Windridgeová (1998) nebo Heatová (1994).

Motivace účastníků tohoto výzkumu pro početí nejmladšího dítěte se neshodovala s obecnými motivy pro rodičovství, které identifikovali Konečná, Bubleová a Janků (2010);

Hašková (2004) nebo van Balen (2005). Zde bylo hlavním motivačním faktorem přání partnera, zejména tomu tak bylo u probandů, kteří nemají všechny děti s jedním partnerem. Rodiče, kteří všechny děti s jedním partnerem mají se pak v otázce motivace vyjadřovali k důvodům, proč děti dělí velký věkový rozdíl. Většina probandů vyjádřila jako důvod narození vlastní přání mít dítě bez další specifikace.

Rodiče v tomto výzkumu zmiňovali, že své mladší dítě víc vnímají nebo si jej víc užívají. Podobně se vyjadřovali i rodiče starší čtyřiceti let ve výzkumu Mac Dougall, Beyene a Nachtigall (2012). Ti rovněž vyjádřili, že ve vyšším věku se na dítě cítili dobře emocionálně připravení a zralí. I to je případ některých probandů tohoto výzkumu, ti však často vidí souvislost v posunu vnímání rodičovské role se zkušenostmi, které získali z předchozích rodičovství.

Probandi z výzkumu Mac Dougall, Beyene a Nachtigall (2012) dále stejně jako účastníci tohoto výzkumu cítí, že malé dítě ve vyšším věku udržuje člověka psychicky mladého. Na rozdíl od lidí, kteří mají první dítě ve vyšším věku se účastníci tohoto výzkumu většinou nepotýkají s problémy nedostatečného počtu dětí v rodině.

Podle Berrymanové a Windridgeové (1998) využívají starší rodiče, kteří už mají větší děti, možnosti hlídání nejmladšího dítěte staršími sourozenci. Stejně tak své mladší sourozence hlídají i starší děti účastníků tohoto výzkumu.

Hlavním limitem pro vytváření teorií na základě tohoto výzkumu je rozmanitost situací zúčastněných rodin v kombinaci s příliš malým výzkumným vzorkem. Objevili se zde rodiče různého počtu dětí, různého pohlaví, v různé životní situaci. Vhodný by proto byl buď homogennější výzkumný vzorek nebo větší počet probandů.

Jako možné obohacení podobného výzkumu v budoucnu vidím provedení rozhovorů s rodiči, jejichž obě děti jsou již v dospělém věku a zcela samostatné. Mohlo by to přinést nové informace zejména ohledně vztahu rodiče s oběma dětmi. V tomto výzkumu byl vztah rodiče mnohdy ovlivněn právě rozdílnou mírou závislosti a kontaktu dítěte s rodičem.

Zajímavé informace by, dle mého názoru, přinesly také názory dětí. Zejména k otázkám jejich vztahu se sourozenci a rodiči. Starších dětí by bylo možné se také zeptat, jak změnu spojenou s příchodem mladšího sourozence vnímaly ony.

11. Závěry

Množství rozdílů mezi výchovou dětí s velkým časovým odstupem podle rodičů vychází z jejich odlišné povahy, případně z odlišné životní situace rodiče.

Rozdíly, které rodiče vnímají mezi výchovou svých dětí, jsou často spojené s úbytkem fyzických a psychických sil. Zejména matky pocítují intenzivní únavu.

Výchova mladšího dítěte je často benevolentnější a méně důsledná. Většina rodičů si s věkem více uvědomuje možná rizika a o své dítě tak mají větší obavy, než tomu bylo u starších dětí. Mladším dětem se také dostává větší materiální podpory (více hraček, kroužky, výlety) díky větší finanční stabilitě rodičů. Někteří rodiče označili své mladší dítě za rozmazlené.

Svou rodičovskou roli vnímají lidé ve vyšším věku více zodpovědně a pohybují se v ní s větší jistotou, kterou získali zkušeností z prvního rodičovství. Někteří rodiče popisují, že ve vyšším věku vnímají dítě rozdílně než dříve.

Změny, které dítě do rodiny přináší, jsou většinou rodičů vnímány pozitivně. Rovněž reakci staršího dítěte na příchod sourozence popisují kladně. Vztah mezi dětmi je ve většině rodin dobrý, vzhledem k věkovému rozdílu je však navázání a udržení vztahu mezi dětmi náročné.

Většina rodičů si přála ještě jedno dítě mít. Někteří to odkládali z finančních nebo zdravotních důvodů, pro jiné bylo impulzem ke konečnému rozhodnutí počít dítě přání partnera.

Jen málokterí rodiče uvažují po narození dítěte s delším věkovým odstupem o tom, že by měli ještě další dítě. Důvodem je převážně úbytek fyzických sil spojený s věkem.

Výhodou velkého věkového rozdílu je více času, který může rodič každému dítěti individuálně věnovat. První dítě vyrůstá jako jedináček a při narození druhé už je ve věku, kdy nevyžaduje stálou pozornost rodičů a ti tak mají dostatek času na druhé dítě. Vychovávat děti zvlášť je také pro rodiče méně náročné, než kdy se musí starat o dvě předškolní děti zároveň.

Přestože rodičovství ve vyšším věku i změna spojená s narozením dítěte do rodinného stereotypu mohou být pro rodiče náročné, většina zúčastněných rodičů je

se svojí situací spokojena a doporučila by další dítě po delší době všem rodičům, kteří nad ním po delší době uvažují.

12. Souhrn

Teoretická část práce přibližuje problematiku rodičovství se zaměřením na rodičovství v pozdějším věku a jeho srovnání s rodičovstvím v mladším věku. Dále se věnuje rodinnému fungování, sourozeneckým pozicím a vztahům v rodině. Poslední kapitola se pak věnuje problematice nevlastních rodin. Výzkumy věnující se zkoumání podobné problematiky jsou zařazeny u jednotlivých témat, netvoří tak vlastní kapitolu.

Tato práce se věnuje kvalitativnímu zkoumání problematiky rodičovství s časovým odstupem minimálně deset let. Definovány byly tyto výzkumné otázky:

- 1) V čem spatřují rodiče rozdíl mezi výchovou staršího a mladšího dítěte s věkovým rozdílem minimálně deset let?
- 2) Jakým způsobem ovlivňuje narození mladšího dítěte rodinné fungování, strukturu rodiny a rodinné vztahy v rodině s alespoň jedním dítětem starším deseti let?
- 3) Jaká je motivace lidí k rozšíření rodiny o další dítě, když nejmladšímu z dětí už je alespoň deset let?
- 4) V čem se liší vztah rodiče a staršího dítěte od vztahu rodiče a mladšího dítěte v rodině, kde tyto děti dělí věkový rozdíl minimálně deset let?

Výzkumný soubor tvořili rodiče, jejichž dvě po sobě narozené děti dělí rozdíl alespoň deset let. Vybírání byli pomocí nepravděpodobnostních metod výběru konkrétně záměrným výběrem, samovýběrem a metodou sněhové koule. Celkem se výzkumu zúčastnilo sedmnáct probandů z toho dvanáct žen a pět mužů.

Data byla získána pomocí polostrukturovaného rozhovoru a se souhlasem probandů nahrána na diktafon. Následně byla provedena doslovná transkripce a analýza dat pomocí techniky obsahové analýzy.

Většina probandů pocítuje rozdíly mezi výchovou staršího a mladšího dítěte, často však jimi bývají tyto rozdíly připisovány odlišné povaze dětí nebo vlastní životní situace.

Finanční situace většiny probandů se ve srovnání se situací, kdy měli první dítě, zlepšila. Mladší děti tak vyrůstají v situaci materiálního dostatku.

Změnu rodiče cítí také ve výrazném technickém pokroku, který se od doby dětství starších dětí odehrál. U mladších dětí musí od malička řešit otázky využívání tabletů, mobilních telefonů a počítače.

Ve svém přístupu k výchově vnímají rodiče změny převážně v nižší míře důslednosti, větší benevolence a větším strachu o dítě. Někteří rodiče označují svoje mladší dítě za rozmazlené.

V roli rodiče se probandí při výchově mladšího dítěte cítí jistěji díky zkušenostem, které získali při výchově staršího potomka. K rodičovství nyní přistupují zodpovědněji a svou rodičovskou roli si více uvědomují. Někteří rodiče zmiňují, že si mladší dítě více užívají.

Převážně matky pak pociťují ve vyšším věku výrazný úbytek fyzických sil, který se projevuje zejména únavou. U staršího dítěte pro ně také bylo méně náročné noční vstávání a s ním spojené nevyspání.

Starší děti přijaly narození mladšího sourozence ve většině případů dobře, některé byly dokonce nadšené. I vztahy mezi sourozenci jsou rodiči popisovány pozitivně. Někteří však zmiňují, že vzhledem k věkovému rozdílu je pro jejich děti navázání a udržení vzájemného vztahu náročné.

Případné změny, které se po narození mladšího dítěte v rodině odehrály, hodnotí rodiče pozitivně. Dítě do rodinných vztahů přineslo oživení, utužení a energii. Ve dvou případech se však zároveň objevil problém v partnerském vztahu rodičů, kdy kvůli péči o dítě zbývalo matce méně pozornosti pro partnera.

Malému dítěti musí rodiče obětovat volnost a pohodlí, které s vyšším věkem starších dětí získali. Miminko pro rodiče také představuje dlouhodobý závazek.

Svoje starší děti už většina probandů bere jako dospělé a jejich vztah mnoho z nich popisuje jako blízký a kamarádský. Jestli budou mít stejně kamarádský vztah i s mladším dítětem v dospělém věku, ukáže až čas. Zatím se k mladšímu dítěti staví z pozice rodiče – vychovatele. Na druhou stranu s mladším dítětem se rodiče mohou mazlit.

Věkový rozdíl je u párů důsledkem odkládání narození dalšího dítěte z finančních nebo zdravotních důvodů. U rodičů, kteří nemají všechny děti se stejným partnerem, se pak jako hlavní motiv objevuje přání partnera mít dítě v kombinaci s vlastním přáním ještě jedno dítě někdy mít.

Dalšího potomka už nikdo z probandů neplánuje. Některé matky v minulosti ještě o jedno dítě stály, ale z důvodu zvyšujícího se věku od něj ustoupily. Většina probandů by však druhým lidem mít po letech ještě jedno dítě doporučila.

Seznam použité literatury

- Adler, A. (1995). *Smysl života: Individuální psychologie 3*. Praha: Práh.
- van Balen, F. (2005). Late parenthood among subfertile and fertile couples: motivations and educational goals. *Patient education and Counseling*, 59(3), 276-282.
- Berryman, J. C., & Windridge, K. C. (1998). *Motherhood after 35: Mothers and four-year-olds. A report on the Leicester motherhood project*. Leicester. Leicester University.
- Bleske-Rechek, A., & Kelley, J. A. (2014). Birth order and personality: A within-family test using independent self-reports from both firstborn and laterborn siblings. *Personality and Individual Differences*, 56, 15-18.
- Český statistický úřad. (2015). *Česká republika od roku 1989 v číslech: Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje (1989-2014)*. Převzato 11.3.2017. z <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech#01>
- Danielsbacka, M., & Tanskanen, A. O. (2015). The association between unequal parental treatment and the sibling relationship in Finland: The difference between full and half-siblings. *Evolutionary Psychology*, 13(2), 147470491501300211.
- Dudová, R., Hašková, H., & Maříková, H. (2005). *Kombinace pracovního a rodinného života v ČR: politiky, čas, peníze a individuální, rodinné a firemní strategie*. A. Křížková (Ed.). Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Fialová, L., Hamplová, D., Kučera, M., Vymětalová, S. (2000). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Fingerman, K. L. (Ed.). (2001). *Aging mothers and their adult daughters: A study in mixed emotions*. Springer Publishing Company.
- Gormly, A. V., Gormly, J. B., & Weiss, H. (1987). Motivations for Parenthood Among Young Adult College Students. *Sex Roles*, 16(1-2), 31-39.
- Heath, D. T. (1994). The impact of delayed fatherhood on the father-child relationship. *The Journal of genetic psychology*, 155(4), 511-530.
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

- Hašková, H. (2004). Rodičovství a bezdětnost očima českých mužů a žen. *Gender rovné příležitosti výzkum*, (02-03), 13-16.
- Juby, H., Le Bourdais, C., & Marcil-Gratton, N. (2001). A step further: Parenthood in blended families. *In Annual Meeting of the Population Association of America*, Washington, DC, March (Vol. 29).
- Konečná, H., Bubleová, V., & Janků, V. (2010). Motivy k rodičovství. *Ceskoslovenska Psychologie*, (2).
- Krippendorff, K. (1981). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Leman, K. (2000). *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál.
- Mac Dougall, K., Beyene, Y., & Nachtigall, R. D. (2012). 'Inconvenient biology:'advantages and disadvantages of first-time parenting after age 40 using in vitro fertilization. *Human reproduction*, des007.
- Maříková, H., & Radimská, R. (2003). *Podpora využívání rodičovské dovolené muži*. Praha: MPSV ČR a SOÚ AV ČR.
- Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Avicuum.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres. Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Minuchin, S. (2013). *Rodina a rodinná terapie*. Praha: Portál.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2016). *Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví*. Převzato 27. 3. 2017 z <http://www.mpsv.cz/cs/10543>
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Novák, T. (2007). *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2013). *O otcovské roli: význam otce v rodině*. Praha: Grada.
- O'Laughlin, E. M., & Anderson, V. N. (2001). Perceptions of parenthood among young adults: Implications for career and family planning. *American Journal of Family Therapy*, 29(2), 95-108.
- Plaňava, I. (2013). Funkční a dysfunkční soužití v rodině a manželství: některé koncepty a modely. *Feedback*, 42(127).
- Prekop, J. (2002). *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. Praha: Grada.
- Rabušic, L. (2000). *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Říčan, P. (2013). *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Sauzède, J. P., & Sauzède-Lagarde, A. (2007). *Spokojené soužití v nové rodině*. Portál: Praha.
- Schröder, J., Schmiedeberg, C., & Brüderl, J. (2016). Beyond the two-child family: Factors affecting second and third birth rates in West Germany. *ZfF–Zeitschrift für Familienforschung/Journal of Family Research*, 28(1).
- Sobotková, I. (2012a). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Sobotková, I. (2012b). *Průvodce rodičovstvím*. Břeclav: Eva Klimovičová ve spolupráci s nakl. Adamira.
- Sulloway, F. J. (1999). Birth order. *Encyclopedia of creativity*, 1, 189-202.
- Šťastná, A. (2007). Druhé dítě v rodině–preference a hodnotové orientace českých žen. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, (04), 721-746.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.

Walsh, F. (Ed.). (2012). *Normal family processes: Growing diversity and complexity*. Guilford Press.

Zamykalová, L. (2005). Babičky–matky? Diskursivní konstrukce mateřství skrze asistovanou reprodukci. *Gender rovné příležitosti výzkum*, (01), 35-3

Abstrakt diplomové práce

Název práce: Rodičovství s výrazným časovým odstupem

Autor práce: Bc. Anna Slavková

Vedoucí práce: PhDr. Šárka Mošťková

Počet stran a znaků: 69 s., 115 000 zn.

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 46

Abstrakt: Tato práce se zabývá zkušenostmi rodičů s výchovou dětí, které dělí velký věkový rozdíl. Cílem práce bylo zjistit rozdíly mezi výchovou staršího a mladšího dítěte, změny v rodině po narození mladšího dítěte, motivaci rodičů k pořízení mladšího dítěte a rozdíl ve vztahu rodiče se starším a mladším dítětem. Ke zkoumání byl zvolen kvalitativní přístup. Data byla sebrána pomocí polostrukturovaného interview. Ve výzkumu bylo mimo jiné zjištěno, že při výchově mladšího dítěte je rodina obvykle lépe finančně zajištěna, rodiče mají méně fyzických sil, jsou více benevolentní, méně důslední a více se o dítě bojí. Narození mladšího dítěte ovlivní zejména rodinné vztahy, většinou se změni k lepšímu. Motivem k pořízení nejmladšího dítěte bylo často přání partnera obvykle v kombinaci s vlastním přáním. Někteří probandi odkládali narození mladšího dítěte z finančních důvodů. Vztah se starším dítětem vnímají probandi často jako kamarádský. Ve vztahu s mladším dítětem hraje roli nutnost vychovávat.

Klíčová slova: rodičovství, výchova, věkový rozdíl

Abstract of thesis

Title: Parenthood with significant time distance

Author: Bc. Anna Slavková

Supervisor: PhDr. Šárka Moštková

Number of pages and characters: 69 p., 115 000 ch.

Number of appendices: 4

Number of references: 46

Abstract: This thesis occupies itself with experience of the parents with raising up children with significant age difference. The aim of the work is to find out: the difference between raising up the older child and the younger one, changes in family after the birth of the younger child, the motivation of the parents to conceive the younger child and the difference in the relationship between the parent and the older child versus the relationship between the parent and the younger child. The qualitative approach was chosen for this study. Data were collected in semi-structured interviews. This research found out that when raising up the younger child the family is usually financially better situated, parents have less energy, they are more benevolent and they are more worried about their child. The birth of younger child influences family relations – usually there is an improvement. Motivation to conceive the younger child often was a wish of partner usually shared by both partners. Some respondents deferred conceiving the younger child because of the financial issues. Respondents often consider the relationship with the older child as friendly. On the other hand, in the relationship with the younger one, the role of educator is more important.

Key words: parenthood, raising up, time distance

Přílohy diplomové práce

Seznam příloh:

1. Zadání diplomové práce
2. Informovaný souhlas
3. Rozhovorové otázky
4. Ukázka přepsaného rozhovoru

1. Zadání diplomové práce

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. SLAVKOVÁ Anna	Vápenka 204, Trutnov • Horní Předměstí	F150455

TÉMA ČESKY:

Rodičovství s výrazným časovým odstupem

TÉMA ANGLICKY:

Parenthood with significant time distance

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Šárka Moščíková • PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Teoretická část se bude věnovat problematice rodičovství v mladším a pozdějším věku, otcovství, mateřství a sourozeneckví. V praktické části bude pomocí rozhovoru zkoumán rozdíl časného a pozdního rodičovství vnímaný lidmi, kteří mají dvě děti, které dělí věkový rozdíl minimálně 10 let. Výzkumný soubor bude tvořit minimálně patnáct probandů, z toho alespoň pět mužů a pět žen.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Fialová, L., Hamplová, D., Kučera, M., & Vymětalová, S. (2000). Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha. Sociologické nakladatelství.
Heath, D. T. (1994). The impact of delayed fatherhood on the father-child relationship. *Journal Of Genetic Psychology*, 155(4), 511.
Leman, K. (1997). Sourozenecké konstelace. Praha. Portál.
O'Laughlin, E. M., & Anderson, V. N. (2001). Perceptions of Parenthood Among Young Adults: Implications for Career and Family Planning. *American Journal Of Family Therapy*, 29(2), 95-108. doi:10.1080/01926180152026098
Pudrovská, T. (2009). Parenthood, stress, and mental health in late midlife and early old age. *The International Journal Of Aging & Human Development*, 68(2), 127-147. doi:10.2190/AG.68.2.b,

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

2. Informovaný souhlas

Informovaný souhlas pro účastníky výzkumu

Prohlašuji, že souhlasím s účastí ve výzkumu Bc. Anny Slavkové na téma „Rodičovství s výrazným časovým odstupem“. Zároveň prohlašuji, že jsem měl/a možnost vše v klidu a dostatečném čase zvážit.

Byl/a jsem poučen/a o tom, že všechny získané údaje jsou zcela anonymní, podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, a budou použity pouze pro cíle dané studie. Porozuměl/a jsem tomu, že z výzkumu mohu kdykoliv bez udání důvodu odstoupit a mé výsledky tak nebudou použity.

Souhlasím také s nahráváním našeho společného rozhovoru, s jeho analýzou a následnou prací se získanými údaji v anonymní podobě. Zároveň rozumím tomu, že pokud nebudu chtít odpovídat na obtížnou či nějak pro mě citlivou otázku, mohu svou odpověď odmítnout.

Datum:

Podpis:

3. Rozhovorové otázky

Informace o probandovi

Pohlaví:

Věk:

Rodinný stav:

Vzdělání:

Zaměstnání:

Počet dětí, jejich pohlaví a věk:

Které z dětí žijí s probandem ve společné domácnosti, případně frekvence styku s těmi, které ve společné domácnosti nežijí:

Má proband obě děti se stejným partnerem: Ano Ne

Rozhovorové otázky

- 1) Co vás vedlo k rozhodnutí přivést na svět vaše nejmladší dítě?
- 2) Jak se vaše starší děti postavily ke skutečnosti, že budou mít dalšího sourozence?
- 3) Jaké jsou vzájemné vztahy mezi vašimi dětmi?
- 4) Jaké pozorujete rozdíly mezi výchovou (nejmladšího a nejstaršího ze) svých dětí? Které z nich vnímáte jako nejzásadnější?

(Návodné otázky:

- Pociťujete rozdíl v množství fyzických sil?*
- Pociťujete rozdíl v množství zkušeností?*
- Cítíte vliv proměn společnosti na výchovu?*
- Liší se vaše situace z hlediska financí a má to vliv na výchovu?)*

5) Vnímáte nějaké změny na svém přístupu k výchově mezi vašimi dětmi? *(v důslednosti, opatrnosti, aj.)*

6) Je rozdíl v tom, jak jste se cítili v roli matky/otce kdysi a jak se cítíte nyní? Co se změnilo a v čem vidíte příčinu té změny?

7) Je pro vás náročnější výchova (nej)mladšího nebo (nej)staršího dítěte? Proč?

8) Vnímáte větší generační blízkost ke svému staršímu dítěti než k mladšímu?

9) Vnímáte nějaký rozdíl v povaze vašeho vztahu s mladším a starším dítětem? Jaký?

10) Jak narození nejmladšího dítěte ovlivnilo Vaši rodinu?

- Změnily se role jednotlivých členů rodiny?

- Změnily se vztahy mezi členy rodiny?

- Co přineslo narození nejmladšího dítěte do vaší rodiny dobrého a co naopak problematického?

11) Uvažujete o dalším dítěti?

12) Co byste doporučil/a nebo vzkázal/a lidem, kteří už mají odrostlé dítě a uvažují o dalším a těm, kteří už malé dítě mají?

13) Je něco, co byste chtěl/a, aby zaznělo, ale v rozhovoru to nebylo zmíněno?

4. Ukázka přepsaného rozhovoru

Co tě vedlo k tomu, že se rozhodla pro další dítě po takhle dlouhé době?

Já bych řekla existenční problémy, že jsme stavěli domeček a potom jsme z finančních důvodů na to neměli. Možná to byla i jistá obava, protože ten první porod nebyl ideální. Myslím si, že tyto dvě věci asi. Prostě uzrálo to až za těch deset let.

A plánovala jsi to i předtím, že jednou chceš další dítě, nebo jsi spíš nechtěla, ale nakonec ses rozhodla, že jo?

Nemyslím si, že bych nechtěla další dítě. Chtěla jsem vždycky mít dvě děti, ale tak nějak jsme to nechávali. Nebylo to tak důležité asi. Spláceli jsme. Stavěli jsme dům. Tak potom, až uzrál čas, jsme si řekli, že už to nějak finančně zvládneme, tak jsme se teprve odhodlali mít to druhé teda. Zrealizovali jsme to, ne odhodlali, ale zrealizovali.

A jak se k tomu postavil tvůj syn, že bude mít sourozence?

No, zprvu byl úplně jakože nadšený, že bude mít. Pak byl strašně zklamaný, protože jsme si nechali říct, že to bude holka, tak z toho byl strašně zklamaný, protože chtěl brášku, ale potom se těšil.

A jaký byly a jsou mezi nima vztahy?

Ze začátku si myslím, že syn ji úplně miloval. To on ju zbožňoval, jak byla miminko. Jak už dospívá, tak mi to připadá, že už tam je velká rivalita o pozornost mojí jako maminky. Velká. A myslím si, že ten syn je ještě takový, že to podněcuje, tady tyto spory, že to má rád, že to vyvolává, že na to upozorňuje. Toto cítím asi tak největší pnutí v tom našem trojlístku, že tam je furt boj o tu přízeň matky.

Jaký pozoruješ rozdíly mezi výchovou syna a dcery?

Syna jsme vychovávali daleko tvrději, i za použití nějakých trestů. Ale u dcery už ne, tam jsem naštudovala nějaké jiné věci a snažím se právě jí nevychovat vůbec nějakým trestáním, ale pořád jenom spíš tím respektem, podle knihy Respektovat. A myslím si, že když to teď můžu zhodnotit už po těch X letech, že to je kvalitnější výchova. Je to fakt poznat. Je to fakt rozdíl. Že to dítě mladší, byť je mladší, tak je zodpovědnější a je větší diplomat, že umí jinak reagovat na situace. A myslím si, že ta výchova je hrozně důležitá hlavně.

A pociťuješ třeba rozdíl v množství fyzických sil?

Myslím si, že ne, že to nebyl nějaký velký rozdíl. Je pravda, že teda jsem možná bývala u té mladší, vlastně u toho druhého dítěte trošku.. Ona byla ještě, jakože míň spala a byla taková, že hodně upoutávala pozornost, takže ona byla taková hodně cílevědomá už od malička, takže mě hodně zatěžovala. Ale nemyslím si, že by to bylo tím, že jsem byla starší, že by jsem byla unavenější, ale povahou toho dítěte.

A cítíš rozdíl v množství zkušeností, který máš, a který jsi měla?

Určitě. Určitě už třeba ta zkušenost s porodem. To byl určitě rozdíl. Pak je velký rozdíl právě v tom rozpětí, jak kdyby když se podívám po té době na tu výchovu syna, tak vidím tu svou chybu, co jsem dělala. Takže určitě si myslím, že to je lepší, když je člověk starší a má víc zkušeností.

A vnímáš rozdíl ve změně společnosti?

Jo to si myslím, že tam je rozdíl ve společnosti větší informovanost v každém případě. Třeba ten internet, tam si najdeš, třeba když máš nějaký problém s dítětem nebo nějaká nemoc nebo prostě tě něco zaskočí, tak už máš vlastně možnost té rady. Nemusí to být jen dobrá informace, může to být i dezinformace, to v každém případě tam hrozí, ale je tam tak široké spektrum těch informací, že to jde vyhodnotit lépe. Myslím si, že, teda aspoň jak já to cítím, tak ta větší informovanost byla důležitá. Je to podstatné ta větší informovanost. Mi přijde, že v té společnosti, možná taky co jsem cejtla kolem toho porodu, že možná díky té informovanosti matky už necítí tu odbornost lékařů, tak jak dřív. Dřív jsme to brali tak jako pan doktor je pomalu bůh a teďka už to tak není právě díky té informovanosti. Už mají své názory a jsou takové víc emancipované ty matky.

Liší se nějak tvoje finanční situace a případně vnímáš vliv toho na výchovu?

To si myslím, že na tu výchovu ani ne. Ne, finanční situaci jsme měli stejnou, když se narodilo první i druhé dítě. Možná při tom druhém jsme byli na tom líp, protože při tom prvním jsme plánovali, že budeme stavět domeček, takže jsme byli takoví.. spoustu věcí jsme si doma dělali a takoví víc šetřiví. Při té mladší jsme na tom možná byli líp. Manžel měl stabilnější práci, měl možná lepší ohodnocení, když už byly splacené všechny ty dluhy. Tak jsme na tom byli asi líp. Možná ta výchova, je to možná i tím, teďka když si to uvědomím, že jsme té mladší nabídli větší množství kroužků, takového zázemí, takového volného času, uplatnění. Na lyže jsme dřív nejezdili, jezdíme. Takže si myslím, že asi ano, že možná ten pokrok té doby. Asi jo. Jo.

Vnímáš změny na svém přístupu k výchově?

Já si myslím, že ano, protože to je kluk a to je holka, to v každém případě. Taky to, že on už má jiné problémy, je jinde. Že vlastně rodič nemůže přistupovat stejně k desetiletému a k narozenému dítěti, ani k dvacetiletému a devítiletému. Určitě si myslím, že tam je jiný rozdíl. Myslím si, že i díky tady tomuto respektování, že máme s tou mladší lepší spolupráci, takovou víc citlivější a víc, jak bych to řekla, taková opravdu důvěrnější. Nevím, jestli je to tím, že je to holka, ale je ten přístup i k ní takový jiný, bych řekla. Je.

A vnímáš rozdíl v tom, jak se ty cítila v roli matky předtím a teď?

Já si myslím, že v roli matky se cejtím vždycky strašně dobře, protože mě to hrozně naplňuje. Jestli to je nějaký rozdíl? Já si myslím, že ne.

Co pro tebe je nebo bylo náročnější, výchova dcery nebo syna?

Já si myslím, že náročnější je výchova dcery, protože tam je už ten fakt toho. Když je dítě jedináček, tak nemusíš řešit to, že jsi nespravedlivá, protože máš jedno dítě a věnuješ mu úplně všechno, co máš. Ale v ten moment, když jsou dva a oni to pozorují, jak se ty chováš k jednomu a k druhému, tak je tam veliký problém a to si musíš dávat, aspoň já si musím dávat, velký pozor, abych dala spravedlivě, abych jednala spravedlivě, aby ty děti to cítily, že je to spravedlivé moje rozhodnutí, a že beru je stejně. A proto si myslím, že je to těžší, vychovávat tu holku. I když teda teďka možná, když on už teď třeba je na těch studiích, že dennodenně s náma není každý den, tak už se člověk nemusí furt hlídat, ale v ten moment, kdy jsme všichni spolu, teď jsme už jenom tři, tak na to musím brát ohled, protože oni zrovna tady toto berou jako velice důležitou věc. To je velká třecí plocha.

...